

Gezien op weg

Systemische interventies bij de start tot jeugdhulp

JUNI 2020

Opleiding: Master Contextuele Benadering

Student: M. de Visser-Maljaars

Cohort: 2018-2020

Begeleider: A. Simons, MSc

*Ik geloof
dat ik geen groter geschenk kan ontvangen
Dan door de ander
Te worden gezien,
Te worden gehoord,
Te worden begrepen en aangeraakt.
Het grootste geschenk
Dat ik kan geven is
De ander te zien,
Te horen, te begrijpen, aan te raken.
Wanneer dat gebeurt
Voel ik
Dat er contact is gelegd.*

Overgenomen uit *Menselijke contacten* (p.1), V. Satir, 1980, Bloemendaal: Nelissen.

VOORWOORD

“Zie je me? Hoor je me?”

Opvallend vaak klinken deze woorden door de huiskamers in deze bijzondere periode van sociale afstand en beeldbellen. De bevestiging in de antwoorden: *“Ja, ik zie jou!”* en *“Ja, ik hoor jou!”* opent het contact en de verbinding tussen mensen.

Deze eenvoudige interactie lijkt een echo van de stille verlangens van het gehoord en gezien weten van vele ouders en kinderen die ik ontmoet bij de start op de jeugdhulproute.

In mijn werk als jeugdprofessional groeide het besef dat iedere afslag op deze route veel impact heeft op de levensloop van kinderen. Temeer wanneer zij onderweg het contact kwijtraken met diegenen met wie zij (on-)zichtbaar zijn verbonden en dan vastlopen. Dit zijspoor in het leven kozen zij niet zelf, maar het spoor koos vaak hen; zoals Dag Hammarskjöld treffend schrijft over de levensweg (2014).

Dat vraagt zorgvuldig mee oplopen in het samen zoeken naar antwoorden op hulpvragen, door de complete context van kinderen te zien en horen.

Hierbij ben ik iedere keer opnieuw onder de indruk van de krachtige onderstroom van loyaliteit in het leven van kinderen en hun ouders. Dat heeft mijn interesse gewekt om het ‘zien’ en ‘horen’ te onderzoeken in mijn eigen werksetting binnen de eerstelijns jeugdhulp.

Een boeiende ontdekkingstocht langs literatuur, organisatiebronnen en vele praktijkverhalen, heeft vervolgens tot rijke inzichten geleid vanuit de theorie en de praktijk.

De gedrevenheid en schittering van collega’s bij het spreken over ouders en kinderen als een kostbaar systeem, zijn mij bijgebleven. Dank voor jullie schittering in de interviews, wat ongetwijfeld ook jeugdhulproutes helpt verlichten.

Dank aan alle docenten, klas- en vakgenoten voor de systemische en contextuele inspiratie tijdens het onderzoek. Ik heb onderweg veel van jullie geleerd.

Dank voor de heldere kijk en deskundige support van mijn onderzoeksbegeleider op de voor mij onbekende, maar boeiende route naar de masterthesis.

Dank aan de kritische meelezers voor hun helpende opmerkingen en vragen bij het lezen van het onderzoek.

Tot slot: Dank aan mijn lieve thuisfront dat mij veel ruimte heeft gegeven in deze onderzoeksperiode. Elkaar te kunnen zien en horen, wint het toch echt van mijn laptopscherm.

Ieder verschil dat kan worden gemaakt op de jeugdhulproute door het lezen van deze thesis, is mij veel waard.

Marlies de Visser-Maljaars

Harderwijk, 14 juni 2020

SUMMARY

A systemic approach to requests for youth care including having an eye for family loyalty, is decisive for achieving appropriate youth care that leads to sustainable recovery. The application of this is insufficiently clear within Centers for Youth & Family Noord-Veluwe.

The research therefore focuses on the question: *‘What systemic interventions do youth professionals say to use in Centers for Youth & Family in the Noord-Veluwe in the analysis and guidance towards appropriate youth care and to what extent is the contextual concept of loyalty taken into account?’*

The central research question has been answered by using the following qualitative research methods: literature study into systemic interventions and the contextual concept of loyalty, desk research of organizational resources, three topic interviews with key informants and ten semi-structured interviews with youth professionals in Centers for Youth & Family.

The research shows that youth professionals are modest about their systemic knowledge and skills. Nevertheless, they outline a diversity of used interventions, consisting of a combination of attitude aspects, techniques, shapes and tools. These are based on systemic and solution-oriented principles in the internal work process of analysis. Exploring interactions and (loyalty-)relationships around the registration question, together with all those involved, will play an important role in analysis contacts and making a plan.

Professionals feel they are alternately competent to deal with resulting tensions. Further professionalization can take place by integrating systemic-contextual basic expertise in the organization, adding family and relationship specialists to the teams and utilizing collegial forms of cooperation, learning and reflection.

Keywords: *Youth and family care – question clarification – systemic interventions – loyalty – appropriate youth help.*

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Probleemstelling	9
1.3 Vraagstelling	9
1.4 Deelvragen	9
1.5 Doelstelling	9
1.6 Persoonlijke professionalisering	10
2. METHODEN VAN ONDERZOEK	11
2.1 Kwalitatief onderzoek	11
2.2 Onderzoeksmethoden per deelvraag	11
2.3 Onderzoekspopulatie.....	13
2.4 Selectie en werving van respondenten	13
2.5 Betrouwbaarheid	14
2.6 Geldigheid.....	15
2.7 Verloop van het onderzoek	15
3. SYSTEMISCHE INTERVENTIES BIJ ANALYSE VAN JEUGDHULPVragen..	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Theoretische grondslagen	16
3.2.1 <i>Systeemtheoretische uitgangspunten.....</i>	<i>16</i>
3.2.2 <i>Accenten in (post-)modernistisch systemisch werken</i>	<i>17</i>
3.3 Kernbegrippen onderzoek in systemisch perspectief.....	18
3.3.1 <i>Analyse</i>	<i>18</i>
3.3.2 <i>Interventie</i>	<i>18</i>
3.4 Werkzame factoren	19
3.5 Toepassing van systemische interventies.....	19
3.5.1 <i>Vraagverheldering in relationele context</i>	<i>20</i>
3.5.2 <i>Verkennen van interactiepatronen</i>	<i>20</i>
3.5.3 <i>Belichten van betrekkingen</i>	<i>20</i>
3.5.4 <i>Onderzoeken en activeren van hulpbronnen.....</i>	<i>20</i>
3.5.5 <i>Her-kaderen van analyse tot hypothese en plan</i>	<i>20</i>
3.6 Conclusies	21
4. LOYALITEIT ALS VERBORGEN SYSTEEMDYNAMIEK	22
4.1 Inleiding	23
4.2 Loyaliteit als natuurlijk feit.....	23
4.3 Loyaliteit vanuit psychologisch perspectief.....	23
4.4 Loyaliteit op het niveau van gezinsinteracties	23
4.5 Loyaliteit vanuit relationeel-ethisch perspectief	24
4.6 Rekening houden met loyaliteit in de analysefase	24
4.7 Conclusies	25

5. RESULTATEN DESKRESEARCH	26
5.1 Inleiding	26
5.2 Systemische uitgangspunten in werkproces analyse vanuit interne documentatie	26
5.2.1 Kernthema's vanuit deskresearch	26
5.2.2 Analyse onderzoeksgegevens	27
5.3 Reflectie sleutelinformanten op uitkomsten deskresearch	28
5.3.1 Aanvullingen op kernthema's	28
5.3.2 Analyse onderzoeksgegevens	29
5.4 Conclusies	29
6. RESULTATEN VELDONDERZOEK	30
6.1 Inleiding	30
6.2 Systemische interventies in de analysefase door jeugdprofessionals	30
6.2.1 Systemische uitgangspunten	30
6.2.2 Proces analysefase	30
6.2.3 Vorm van interventies	31
6.2.4 Houding jeugdprofessional	31
6.2.5 Technieken bij analyse	32
6.2.6 Tools bij analyse	32
6.2.7 Effecten na systemische interventies	32
6.3 Rekening houden met loyaliteit in de analysefase	33
6.3.1 Interpretatie loyaliteit	33
6.3.2 Uitingsvorm loyaliteit	33
6.3.3 Begeleiding in analysecontact	34
6.3.4 Dilemma's in analysecontact	34
6.4 Analyse onderzoeksgegevens	35
6.5 Conclusies	35
7. CONCLUSIES, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN	36
7.1 Inleiding	36
7.2 Conclusies	36
7.2.1 Systemische interventies in de analysefase	36
7.2.2 Rekening houden met loyaliteit	37
7.3 Discussie	38
7.3.1 Relevantie van het onderzoek	38
7.3.2 Beperkingen van het onderzoek	38
7.3.3 Verklaringen uitkomsten	39
7.4 Aanbevelingen	40
7.4.1 Voor de praktijk	40
7.4.2 Met betrekking tot vervolgonderzoek	40

BRONNENLIJST	41
BIJLAGEN	46
BIJLAGE A – Interviewleidraad sleutelinformanten.....	46
BIJLAGE B – Interviewleidraad jeugdprofessionals.....	47
BIJLAGE C – Gezinstherapeutische stromingen.....	48
BIJLAGE D – Hulpmiddelen bij systemische analyse	49
BIJLAGE E – Labelschema deskresearch	52
BIJLAGE F – Labelschema veldonderzoek.....	55

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

De documentaire ‘Alicia’ (Cerutti & Ooms, 2017) brengt het leven van een uithuisgeplaatste tiener in beeld, die vele posten binnen de jeugdhulp is gepasseerd in de zoektocht naar passende hulp.

Alicia illustreert hierin de schrijnende gevolgen van inadequaat anticiperen op jeugdhulpvragen.

Gedurende een lange jeugdhulproute lijkt problematiek te verergeren in plaats van te verbeteren.

Daarbij wordt duidelijk dat onderliggende factoren in het functioneren van Alicia ongezien blijven in het hulptraject.

Psycholoog van der Helm spreekt naar aanleiding van deze casus zijn zorg uit over de onderschatting van intergenerationele probleemoverdracht en onvoldoende oog vanuit professionals voor basale verbondenheid van een kind met zijn/ haar familieleden. Hierdoor kan problematiek onbedoeld toenemen en bestaat de kans dat jeugdhulpinterventies ineffectief blijven (Van der Helm, 2018).

Het komen tot passende jeugdhulp via de lokale toegangsvormen blijkt niet op voorhand gegarandeerd (Friele et al., 2018). Vanuit recent onderzoek blijkt dat ingezette jeugdhulp beperkt aansluit op hulpvragen, wat leidt tot onder- of overbehandeling (Rijksoverheid, 2018; 2019).

Deskundige analyse en interventies die leiden tot passende jeugdhulp vormen echter een belangrijke basis voor doorverwijzing op de jeugdhulproute. Beperkte hypothesen en eenzijdige interventies in deze fase kunnen ontwrichtende gevolgen hebben in het leven van kinderen en gezinnen (De Winter, 2019; Van Montfoort, 2019). Hierbij bestaat het risico dat inadequaat handelen op de jeugdhulproute, problematiek onbedoeld helpt bevorderen dan wel in stand houdt (Pont, 2017). Samen met ontbrekend draagvlak vanuit de context van een jeugdige kan dit leiden tot een doodlopende route (Siegers, 2016). Praktijkgericht (leer-)onderzoek in Flevoland beschrijft een pleidooi voor het werken met een verklarende, systeemgerichte analyse als basis voor inzet van passende vervolghulp (Vissenberg, Tempel & Jurrius, 2017). Vanuit kindperspectief bepleit de Kinderrechtentour het integraal analyseren van kind- en gezinsproblematiek en een sluitende aanpak van interventies (Hopman, De Jong & Kalverboer, 2019).

Echter, om individuele kindsymptomen nauwgezet te kunnen duiden, is herformulering vanuit onderliggende systeemdynamiek nodig. Hierdoor kan worden voorkomen dat een kind eenzijdig als probleemdrager wordt beschouwd en ingezette hulp onvoldoende aansluit op wat er nodig is in gezinnen (O'Reilly & Lester, 2016). Hierbij is een breed analyserend vermogen van jeugdprofessionals vereist, om verder te kunnen kijken dan de expliciet gestelde hulpvraag en rekening te houden met impliciete factoren als onderliggende drijfveren (Bartelink, Meuwissen & Eijgenraam, 2017).

Volgens de contextuele theorie, ontwikkeld door psychiater Ivan Boszormenyi-Nagy (2017), zijn impliciete factoren en drijfveren vooral te vinden in de relationeel-ethische context van ouders en kinderen. Hij ontdekte in zijn beroepspraktijk de dynamische kracht van innerlijke familiesolidariteit onder de oppervlakte van feiten, psychologie en interacties. Hij vond in deze basale verbondenheid hulpbronnen tot duurzame verandering binnen gezinnen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018).

Deze verbondenheid uit zich in het bijzonder in loyaliteit: trouw van kinderen aan ouders, vanuit een wederkerige behoefte tot het zorg geven en zorg ontvangen (Van den Eerenbeemt, 2009).

Uitgaand van deze zijns-verbondenheid als bestaansgrond en krachtige onderstroom, lijkt systemisch en relationeel-ethisch analyseren essentieel bij het streven naar effectief anticiperen op jeugdhulpvragen (Debussche & Defloor, 2009; Pont, 2017; Van der Deen, 2011).

Deze kijkrichting moedigt professionals aan tot reflectie op de huidige werkwijze binnen de eerstelijns jeugdhulp, waar ook lokale Centra voor Jeugd en Gezin deel van uitmaken.

Binnen de Centra voor Jeugd en Gezin op de Noord-Veluwe (hierna te noemen CJG's NV) is er om bovengenoemde redenen een begin gemaakt met het systemisch (eclectisch) benaderen van jeugdhulpvragen.

In interne leerbijeenkomsten komen motivatie en aanzet tot systemisch werken naar voren bij de jeugdprofessionals. De werkwijze in de analysefase kenmerkt zich door een diversiteit aan interpretaties en interventies richting in te zetten jeugdhulp. Beoogde toepassing van systemische-contextuele basiskennis in de toeleiding naar passende jeugdhulp is nog onvoldoende in beeld binnen de organisatie.

1.2 Probleemstelling

Vanuit de aangehaalde literatuur is bekend dat een systemische benadering van jeugdhulpvragen met oog voor familieloyaliteit bepalend kan zijn voor het komen tot jeugdhulp die leidt tot duurzaam herstel. Echter, bij ontbrekende systemische deskundigheid in de analysefase kunnen belangrijke impliciete factoren (loyaliteiten als onderliggende drijfveren) worden gemist. Hierbij bestaat de kans op eenzijdige symptoombestrijding, met nadelige gevolgen voor kinderen en gezinnen.

Het belang van systemisch werken wordt binnen de CJG's NV omarmd. Het is echter onvoldoende in beeld welke systemische interventies door jeugdprofessionals worden gebruikt bij de analyse van jeugdhulpvragen en hoe hierbij rekening wordt gehouden met het contextuele begrip loyaliteit.

1.3 Vraagstelling

Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals in de Centra voor Jeugd en Gezin op de Noord-Veluwe te gebruiken in de analyse en toeleiding naar passende jeugdhulp en in welke mate wordt hierbij door hen rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?

1.4 Deelvragen

1. Wat staat er in de wetenschappelijke literatuur beschreven over systemische interventies tijdens de analysefase van jeugdhulpvragen?
2. Wat is er uit contextuele en systemische literatuur bekend over loyaliteit?
3. Hoe is het huidige werkproces van analyse vormgegeven op grond van systemische uitgangspunten binnen de CJG's NV?
4. Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals in de CJG's NV in de praktijk te gebruiken in de analysefase van jeugdhulpvragen?
5. In welke mate wordt er door hen in deze analysefase rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?

1.5 Doelstelling

Het onderzoek heeft als doel om inzicht te verkrijgen in de toepassing van systemische interventies bij de analyse van jeugdhulpvragen binnen de CJG's NV en hoe deze verrijkt (kunnen) worden vanuit contextuele kennis over loyaliteit, dit alles met het oog om te komen tot passende jeugdhulp.

1.6 Persoonlijke professionalisering

Mijn beroepspraktijk in de CJG's NV speelt zich af in een dynamische periode van transformeren, zelf-organiseren en ontwikkelen als jonge organisatie (gestart in 2015). Gelijktijdig vinden alle hulpverleningsactiviteiten doorgang. Voldoende tijd en ruimte voor methodisch verdiepen en groeien worden tot dusver beperkt ervaren door jeugdprofessionals in de organisatie.

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de behoefte tot methodische professionalisering binnen de CJG's NV en de kwaliteit van dienstverlening.

Persoonlijke professionalisering heb ik in dit onderzoek gevonden door het opdoen van verdiepende kennis over systemisch werken en het contextuele begrip loyaliteit. Deze kennis integreren in mijn beroepshouding en doorgeven in mijn beroepspraktijk is mijn voornemen.

2. METHODEN VAN ONDERZOEK

2.1 Kwalitatief onderzoek

Dit onderzoek is gericht op het verkennen en beschrijven van methodisch werken in de praktijk, wat passend is bij kwalitatief onderzoek (Baarda et al., 2013). Het onderzoek heeft namelijk als doel om gedrag, ervaringen en motieven in kaart te brengen vanuit de beleefde werkelijkheid van de respondenten, binnen hun natuurlijke werksetting (Boeije, 2016). Met kwalitatieve onderzoeksmethoden kunnen deze onderzoeksdata op systematische wijze worden verzameld en geanalyseerd. Deze methoden zijn passend bij het komen tot beantwoording van de centrale onderzoeksvraag: *‘Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals in de Centra voor Jeugd en Gezin op de Noord-Veluwe te gebruiken in de analyse en toeleiding naar passende jeugdhulp en in welke mate wordt hierbij door hen rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?’*

2.2 Onderzoeksmethoden per deelvraag

Deelvragen 1 en 2:

1. Wat staat er in de wetenschappelijke literatuur beschreven over systemische interventies tijdens de analysefase van jeugdhulpvragen?
2. Wat is er uit contextuele en systemische literatuur bekend over loyaliteit?

Dataverzameling: Literatuuronderzoek (Baarda et al., 2013).

Ter beantwoording en wetenschappelijke onderbouwing van de theoretische deelvragen is contextuele en systemische literatuur bestudeerd en geanalyseerd. De literatuur is verkregen in het Studiecentrum van de Christelijke Hogeschool Ede en in de volgende wetenschappelijke databanken: Google Scholar, Google Books, Wiley Online Library, Springer Link en ResearchGate. Hierbij zijn de volgende zoektermen gebruikt: relationele ethiek, relational ethics, (existentiële) loyaliteit, loyalty, contextuele interventies, systemische interventies, systemic familycare, youth care interventions, eerstelijns jeugdhulp, analyse jeugdhulpvragen, toeleiding passende jeugdhulp.

Deelvraag 3:

3. Hoe is het huidige werkproces van analyse vormgegeven op grond van systemische uitgangspunten binnen de CJG's NV?

Dataverzameling (1):

Ter beantwoording van deze deelvraag is deskresearch verricht: onderzoek naar bestaande gegevens (Baarda et al., 2013). Hierbij is gebruik gemaakt van organisatiebronnen binnen de CJG's NV. De volgende niet-persoonlijke en publieke documenten zijn bestudeerd, om kennis te verkrijgen over het werkproces van analyse en systemische uitgangspunten in de CJG's NV:

- DOC1: Visiedocument Centra voor Jeugd & Gezin, Stichting Alexander, 2015;
- DOC2: Eindrapportage *Ondersteuning Jeugdteams Noord-Veluwe*, Van Montfoort, 2016;
- DOC3: Lezing *Zijn teams (zoveel) anders dan gezinnen?*, C. Hergaarden, Stichting Jeugd Noord-Veluwe, 2018;
- DOC4: Kwaliteitsbeleid Centra voor Jeugd & Gezin Noord-Veluwe, 2017;
- DOC5: Projectnotitie *Versterken toegang regio Noord-Veluwe*, Van Montfoort, 2017;
- DOC6: Werkplan Centrum Jeugd & Gezin Harderwijk, 2019;
- DOC7: Jaarplan Centra Jeugd & Gezin Noord-Veluwe, 2020;
- DOC8: Transformatieplan *Samenwerking Noord-Veluwe*, 2018-2021.

Dataverzameling (2):

Met de voorkennis vanuit de deskresearch zijn er drie topic-interviews gehouden met sleutelinformanten om organisatie-breed gerichte informatie te verkrijgen over hetzelfde onderwerp (Baarda et al., 2013), namelijk: het werkproces van analyse op basis van systemische uitgangspunten. De informanten zijn gevonden in de personen van drie gedragsdeskundigen uit drie lokale CJG-teams (Nunspeet, Oldebroek en Harderwijk).

De interviewleidraad (zie Bijlage A) is ter voorbereiding op het interview aan hen toegezonden. Om ruimte te geven aan spontane informatie over de topics, is er een open vraagmethode gebruikt (Baarda & Van der Hulst, 2017).

Data-analyse:

Verkregen data vanuit de deskresearch en de interviews met de sleutelinformanten zijn gesloten gecodeerd (Boeije, 2016) aan de hand van vier theoretische startlabels, te weten: *posities, regels, taal en betekenisgeving* (zie paragraaf 3.2.1). Hierdoor kon er worden geselecteerd op inhoudelijke onderzoekskenmerken die relevant zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvraag, namelijk: systemische uitgangspunten en de vertaling daarvan in het werkproces van analyse tot besluit. Vervolgens zijn de verkregen codes na axiale codering gereduceerd tot kernlabels en gerubriceerd in de volgende kerncategorieën: *werkproces, visie, waarden, houding, gedrag, middel en reflectie*. Na analyse zijn de resultaten verwerkt in een schematisch overzicht van het werkproces analyse in de CJG's NV. Dit overzicht is aan het eind van de interviews ter reflectie en aanvulling voorgelegd aan de sleutelinformanten. De eindweergave van het werkproces analyse in de CJG's NV is te zien in Figuur 4 (paragraaf 5.2.2).

Deelvragen 4 en 5:

4. Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals in de CJG's NV in de praktijk te gebruiken in de analysefase van jeugdhulpvragen?
5. In welke mate wordt er door hen in deze analysefase rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?

Dataverzameling:

Met de voorkennis vanuit de data-analyse van de deskresearch en topic-interviews zijn tien jeugdprofessionals uit de CJG's NV geïnterviewd. Hierbij is er gekozen voor halfgestructureerde interviews, om antwoorden te verkrijgen op dezelfde beginvragen en daarbij ruimte te laten voor verdiepende vragen vanuit topics (Baarda & Van der Hulst, 2017).

De respondenten zijn gericht bevraagd op de toepassing van systemische interventies en het rekening houden met het contextuele begrip loyaliteit in de analysefase.

Om vanuit gelijke onderzoeksbegrippen in gesprek te gaan in de interviews, is een beschrijving van de begrippen *analysefase* en *loyaliteit* opgenomen in de interviewleidraad (zie Bijlage B). Deze is als standaardintroductie gebruikt in de interviews, als opstap naar verdiepende vragen.

Om tot rijke data te komen, is er gebruik gemaakt van gevarieerde vraagstelling in aansluiting op het natuurlijke gespreksverloop (Baarda & Van der Hulst, 2017).

De interviewleidraad is ter voorbereiding op de interviews toegezonden aan de respondenten.

Beschrijving data-analyse:

De data vanuit de halfgestructureerde interviews zijn letterlijk getranscribeerd, om de daadwerkelijke gespreksinhoud te kunnen analyseren. Dit is van belang voor de beantwoording van de onderzoeksvraag, waarin op zoek is gegaan naar wat respondenten *zeggen* over hun systemische werkwijze in de analysefase en in welke mate zij daarbij rekening houden met loyaliteit.

Door gebruik te maken van dezelfde beginvragen en topics in de interviews, heeft constante vergelijking kunnen plaatsvinden in de data-analyse (Boeije, 2016).

Het transcriptiemateriaal is elektronisch verwerkt in het softwareprogramma Kwalitan (Versie 5.0), waardoor de ruime hoeveelheid aan data nauwkeurig hanteerbaar is gemaakt. Door achtereenvolgens open, axiaal en selectief te coderen (Wester, 2019), is systematische analyse van de onderzoeksresultaten tot stand gekomen (Boeije, 2016).

Reductie van codes en rubricering in kerncategorieën hebben geleid tot de volgende kernthema's:

- Systemische interventies: *Uitgangspunten, proces, vorm, houding, technieken, tools, effecten.*
- Rekening houden met loyaliteit: *Interpretatie, uitingsvorm, begeleiding, dilemma's.*

2.3 Onderzoekspopulatie

Om de waarnemingseenheid af te bakenen en tot selectie van respondenten te komen, is gebruik gemaakt van de splitsingstechniek (Baarda et al., 2013). Deze uitsplitsing is opgenomen in Tabel 1.

Tabel 1

Onderzoekspopulatie

Onderzoekspopulatie	Subpopulatie	Waarnemingseenheid	Kenmerken
Centra voor Jeugd en Gezin Noord-Veluwe	CJG Oldebroek CJG Elburg CJG Nunspeet CJG Harderwijk CJG Ermelo	Jeugdprofessionals vanuit Stichting Jeugd Noord-Veluwe*	Geslacht Werkervaring Kwalificaties Registratie SKJ Basiskennis systemisch werken

Opmerking. Sinds 2015 maken zij deel uit van een integraal CJG-team, samen met jeugdprofessionals vanuit de jeugdgezondheidszorg.

2.4 Selectie en werving van respondenten

Voor een representatieve waarnemingseenheid en het komen tot vergelijkbare data, zijn er in elk CJG NV twee respondenten geselecteerd die door hun collega's als typerende gevallen (doorsneegevallen) worden beschouwd (Baarda et al., 2013). Bij de typering is gelet op een reële afspiegeling van de verhouding man-vrouw in de teams, gelijke opleidingsachtergrond, minimale werkervaring binnen de jeugdhulp (langer dan vijf jaar), een registratie als jeugdprofessional bij Stichting Kwaliteitsregister Jeugd (SKJ) en basiskennis van systemisch werken.

De respondenten zijn geworven door de sneeuwbalmethode (Baarda & Van der Hulst, 2017).

Aan sleutelfiguren binnen de CJG-teams of aan reeds geselecteerde respondenten is gevraagd om collega's aan te dragen die voldoen aan bovengenoemde selectiecriteria. Hierdoor zijn tien jeugdprofessionals (evenredig verdeeld over de vijf CJG's NV) bereid gevonden om deel te nemen aan het onderzoek. De namen van deze respondenten zijn geanonimiseerd in het onderzoek.

De respons op het verzoek tot deelname aan de interviews varieert per CJG. Tijdsnood is voor sommigen een reden om niet in te gaan op het interviewverzoek. Een andere reden die wordt genoemd, is onzekerheid over eigen systemische deskundigheid. Desondanks is er binnen alle teams actief meegezocht naar respondenten en zijn er tien jeugdprofessionals ingegaan op de uitnodiging. Hierdoor is het beoogde aantal interviews voor dit onderzoek ruim behaald.

Acht jeugdprofessionals zijn in fysieke aanwezigheid gesproken, om de gehele interviewcontext te kunnen waarnemen. Twee professionals (RES4, RES6) zijn op eigen verzoek telefonisch gesproken vanwege praktische redenen.

Tabel 2 geeft een overzicht van de respondenten, aangeduid met respondentcodes en kenmerken.

Tabel 2

Kenmerken respondenten

Respondent	CJG	M/V	Leeftijd	Werkervaring	Kwalificaties	Registratie
RES1	Oldebroek	M	54	20 jaar residentiële en ambulante jeugdhulp	HBO MWD Training Systemisch werken	SKJ
RES2	Oldebroek	V	47	25 jaar residentiële en ambulante jeugdhulp	HBO SPH Post-HBO IAG Training Systemisch werken Scholing Contextueel werken	SKJ
RES3	Elburg	M	33	8 jaar residentiële en ambulante jeugdhulp	HBO MWD Certificaat MDFT Training Contextueel werken	SKJ
RES4	Elburg	V	42	8 jaar ambulante jeugdhulp	HBO MWD Cursus 'Taal erbij' Training Systemisch werken	SKJ
RES5	Nunspeet	V	43	15 jaar schoolmaatschappelijk werk en ambulante jeugdhulp	HBO MWD Training Systemisch werken Cursus 'Taal erbij'	SKJ
RES6	Nunspeet	V	37	12,5 jaar semi-residentiele en ambulante jeugdhulp	HBO Pedagogiek Training Systemisch werken	SKJ
RES7	Harderwijk	V	59	12,5 jaar ambulante jeugdhulp	HBO MWD Training Systemisch werken Cursus 'Taal erbij'	SKJ
RES8	Harderwijk	V	41	13 jaar ambulante jeugdhulp	HBO Social Work Post-HBO PPG Training Systemisch werken Cursus 'Taal erbij'	SKJ
RES9	Ermelo	V	57	30 jaar residentiële en ambulante jeugdhulp	HBO-J Post-HBO PPG Training Systemisch werken	SKJ
RES10	Ermelo	V	56	31 jaar ambulante jeugd- en opvoedhulp	HBO MWD Training Systemisch werken	SKJ

Opmerking. Betreft feitelijke gegevens vanuit de respondenten.

2.5 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid in kwalitatief onderzoek houdt in dat de onderzoeksgegevens navolgbaar tot stand zijn gekomen. Deze dienen zo min mogelijk te zijn beïnvloed door toevalligheden bij de onderzoeker tijdens de data-verzameling en in de onderzoeksetting (Baarda et al., 2013).

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen, is in het onderzoek inzichtelijk gemaakt hoe de resultaten en conclusies tot stand zijn gekomen. Zo zijn er memo's bijgehouden van de onderzoekscontext en zijn er geluidsopnames gemaakt van de interviews. Deze zijn navolgbaar doordat de data letterlijk zijn getranscribeerd. Alle interviewtranscripten zijn na te lezen in het Bronnenboek. De numerieke verwijzingen in de tekst naar interne documenten en respondenten zijn terug te vinden in Bijlage E (deskresearch) en Bijlage F (veldonderzoek).

Tevens is er systematisch geanalyseerd met behulp van het dataverwerkingsprogramma Kwalitan (Versie 5.0), waardoor de data nauwgezet zijn gecodeerd, geselecteerd en gereduceerd.

De labelschema's vanuit de codering zijn terug te vinden in Bijlage E en Bijlage F.

In het onderzoek wisselen dataverzameling en data-analyse elkaar af, om constante vergelijking te laten plaatsvinden en een verzadigingspunt te bereiken in de bevindingen (Boeije, 2016). Zo heeft er eerst literatuuronderzoek en deskresearch plaatsgevonden en is van daaruit een interviewleidraad opgesteld voor de topic-interviews en de halfgestructureerde interviews.

Gedurende het onderzoek is de onderzoeker zich bewust geweest van de rol als onderzoeker binnen de eigen werksetting. Gegeven die positie heeft de onderzoeker gestreefd naar objectiviteit in de onderzoeksverrichtingen (Boeije, 2016). Hierbij is gelet op een neutrale onderzoekshouding en is er gefocust op beantwoording van de interviewvragen, zo nodig is er doorgevraagd. Samenvattingen van citaten zijn gecheckt in de interviews.

Omdat volledige neutraliteit niet haalbaar is als onderzoeker in eigen werksetting en de kans op enige kleuring door de onderzoeker aanwezig, hebben er member checking en peer debriefing plaatsgevonden (Boeije, 2016). Hierbij zijn interne collega's (informanten, respondenten) en externe collega's (systemische en contextuele deskundigen) geraadpleegd. Hun feedback is meegenomen bij de totstandkoming en interpretatie van de onderzoeksresultaten.

2.6 Geldigheid

Valide onderzoeksresultaten geven de werkelijkheid van de onderzoekssituatie en waarnemingen zo authentiek mogelijk weer (Boeije, 2016).

Ter versterking van de geldigheid van dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende vormen van dataverzameling en databronnen, ook wel triangulatie genoemd (Baarda et al., 2013). Zie paragraaf 2.2 voor een beschrijving van de onderzoeksmethoden.

Door letterlijke citaten en voorbeelden uit de interviews te beschrijven en te analyseren in het onderzoek, is er dicht bij de werkelijkheid gebleven. Dat heeft een geldige weergave van de praktijk versterkt. Hierin zijn eventuele systematische vertekeningen van de werkelijkheid meegenomen (Baarda et al., 2013). Binnen het aantal afgenomen interviews is er verzadiging van onderzoeksgegevens bereikt, wat de ecologische validiteit van de onderzoeksresultaten heeft verhoogd (Baarda et al., 2013).

2.7 Verloop van het onderzoek

Het totale onderzoek is volgens planning verlopen. Literatuuronderzoek en veldonderzoek is uitgevoerd in de periode van september 2019 tot maart 2020.

Analyse van de onderzoeksdata heeft plaatsgevonden in de maanden maart, april en mei 2020, waarna het onderzoek in juni 2020 met conclusies en aanbevelingen is afgerond.

3. SYSTEMISCHE INTERVENTIES BIJ ANALYSE VAN JEUGDHULPVragen

3.1 Inleiding

‘Wat staat er in de wetenschappelijke literatuur beschreven over systemische interventies bij de analyse van jeugdhulpvragen?’ Deze deelvraag wordt in dit hoofdstuk beantwoord door theoretische grondslagen, kernbegrippen, werkzame factoren en toepassing van systemische interventies in de analysefase te beschrijven vanuit literatuuronderzoek. Het hoofdstuk eindigt met conclusies.

3.2 Theoretische grondslagen

Tot medio 1950 is hulpverlening gericht op het begrijpen van innerlijke processen en het ‘genezen’ van individuele problemen, gebaseerd op de psychoanalyse (Luborsky, O’Reilly-Landry & Arlow, 2011). Het ontdekken van de wisselwerking tussen het individu en het ‘levende systeem’ vormt de aanleiding voor de ontwikkeling van de systeemtheorie en het gezinsgericht werken (Savenije, Van Lawick & Reijmers, 2017).

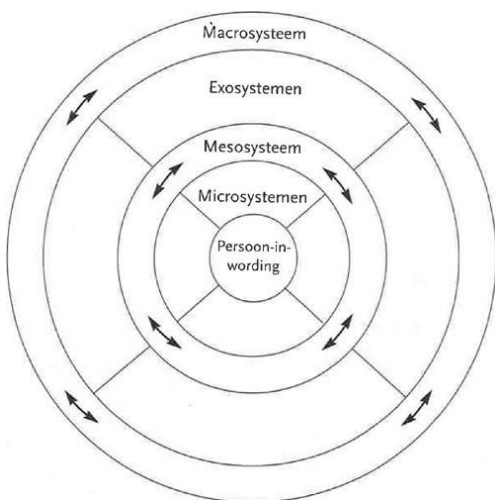
Dit onderzoek volgt systeemtheoretische uitgangspunten (paragraaf 3.2.1), verrijkt met accenten op interacties en betrekkingen vanuit (post-)modernistische gezinstherapeutische stromingen (paragraaf 3.2.2).

3.2.1 Systeemtheoretische uitgangspunten

Na 1950 is de systeemtheorie door meerdere gezinstherapeuten doorontwikkeld tot een metatheorie die ten grondslag ligt aan verschillende gezinstherapeutische stromingen (zie Bijlage C).

Samengevat omvat deze metatheorie een zienswijze op de sociale werkelijkheid, waarin verschillende systeemniveaus met elkaar samenhangen en elkaar beïnvloeden (Van Mameren-Broers, 2018).

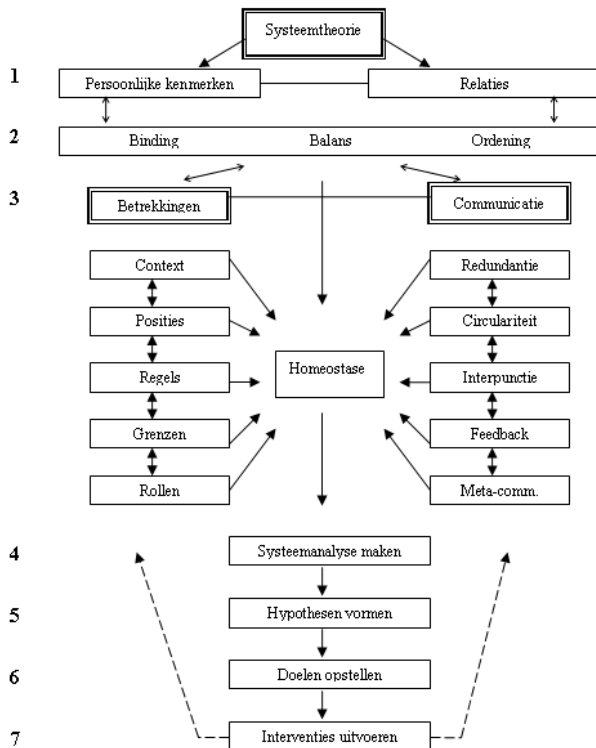
Figuur 1 visualiseert de kindontwikkeling in circulaire samenhang met verschillende (sub-)systemen naar het model van Bronfenbrenner (Rigter, 2002).

Figuur 1. Het ecologisch systeemmodel naar Bronfenbrenner. Overgenomen uit *Ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen* (p.61) door J. Rigter, 2002, Bussum: Coutinho.

Deze wisselwerking is binnen gezinstherapeutische stromingen verschillend geoperationaliseerd op het vlak van posities, regels, betekenis en taal (Blankstein & Van de Velden, 2003). De gemeenschappelijke deler is onveranderd gebleven: aandacht voor interacties in relationele context (Savenije et al., 2017).

Systeemtheoretisch gezien definiëren de gezinsleden *zelf* het geheel van het systeem waarvan zij deel uitmaken, zo ook de betekenissen van (dis-)functioneren en benodigde aanpassingen (Willemse, 2010). Het komen tot veranderingen in gezinsfunctioneren die leiden tot ‘homeostase’ (zelfregulerende gezinsbalans), vormt een gemeenschappelijk doel binnen systemisch werken, zoals het hulpverleningsmodel in Figuur 2 weergeeft (Pont, 2017).

Figuur 2. Systeemtheoretisch hulpverleningsmodel. Overgenomen uit *Er zit systeem in: De introductie van een systeemtheoretisch model voor de jeugdhulpverlening* (p.24) door S. Pont, 2017, Amsterdam: Pont.

3.2.2 Accenten in (post-)modernistisch systemisch werken

Het systeemdenken is doorontwikkeld vanuit (post-)modernistische gezinstherapeutische stromingen, waaronder de contextuele, dialogische en narratieve benadering.

In deze benaderingen is aandacht voor de zelfregulatie van sociale systemen en meervoudige perspectieven op de werkelijkheid. Hierin is het accent verschoven van posities en regels in gezinssystemen, naar taal en relationele betekenisgeving van symptomen en gezinsverhalen (Blankstein & Van de Velden, 2003). Hierbij staat de dialogische conversatie (wederkerig spreken en luisteren) centraal als verbindend en activerend element (Savenije et al., 2017), zoals in Figuur 3 is gevisualiseerd in een samenvatting van systemische uitgangspunten.

Figuur 3. Samenvatting systemische uitgangspunten. Gegevens zijn gebaseerd op de uitkomsten van het literatuuronderzoek zoals opgenomen in Hoofdstuk 3.

3.3 Kernbegrippen onderzoek in systemisch perspectief

(Post-)modernistisch systemisch werken is niet alleen voorbehouden aan gezinstherapeutische hulpvormen, maar kan ook worden toegepast in de jeugdhulpverlening (Pont, 2017).

Dit onderzoek volgt een systemische interpretatie van de begrippen *analyse* en *interventie*, toepasbaar binnen de eerstelijns jeugdhulp.

3.3.1 Analyse

Een analysetraject van jeugdhulpvragen bestaat uit een aantal kernstappen die leiden tot passende hulp dan wel beantwoording van hulpvragen: “1. *Vraagverheldering*; 2. *Probleem- en krachtenanalyse*; 3. *Doelen opstellen*; 4. *Beslissen over passende hulp*.” (Bartelink et al., 2017, p.22).

Vanuit systemisch oogpunt vormen deze analysestappen een cyclisch proces van observeren, uitlokken en acteren, met als doel om vanuit een dialoog reflectie over hulpvragen en symptomen binnen het gezinssysteem op gang te brengen. Daartoe wordt het gehele analyseproces als interventie ingezet (Asen, Tomson, Young & Tomson, 2004). Het meerstemmig verkennen van zowel individuele problematiek als gezinscomplexiteit leidt namelijk tot verheldering bij gezinsleden en vormt een opstap tot verandering (Savenije, Van Lawick & Reijmers, 2018).

De beschrijving van deze verkenning (systeemanalyse) vormt het uitgangspunt voor hypothesevorming, het (bij-)stellen van doelen en het komen tot een plan voor passende hulp (Van Mameren-Broers, 2018).

3.3.2 Interventie

Binnen systemisch werken omvat het begrip interventie een geheel aan doelgerichte handelingen, waarbij systemische methoden, technieken en hulpmiddelen eclectisch worden ingezet. Hierbij ligt de focus niet zozeer op de probleemoplossing, maar vooral op de bereidheid van gezinsleden om met elkaar te komen tot nieuwe ideeën over het omgaan met de problematiek (Asen et al., 2004).

Deze handelingen vormen een samenhangend geheel, hetgeen in een analysetraject leidt tot antwoord op hulpvragen en/of een plan voor passende vervolgenterventies (Pont, 2017).

De vorm, inhoud en timing van systemische interventies zijn niet vastgelegd in een protocollaire beschrijving, maar sluiten flexibel aan op iedere unieke gezinsdynamiek (Savenije et al., 2017).

Bovenstaande definiëring onderscheidt zich van het interventiebegrip voor evidence-based interventies, zoals deze zijn opgenomen in de databank van het Nederlands Jeugdinstituut (2020). Hierbij is standaardisatie van programma's een voorwaarde, waardoor de effectiviteit meetbaar is.

Systemische interventies laten zich echter niet gemakkelijk vastleggen in programma's vanwege het flexibele karakter en de onvoorspelbare uitwerking (Savenije et al., 2017). Dat bemoeilijkt een effectiviteitsmeting en maakt dat systemische interventies tot dusver beperkt wetenschappelijk zijn bewezen, anders dan practice-based (Van Mameren-Broers, 2018), gericht op de toepasbaarheid (Van der Meiden, Verduijn, Noordegraaf & Van Ewijk, 2019) of op algemeen werkzame factoren (Verheijden & De Lange, 2016).

In een verhalende recensie over meta-analyses van systemische interventies concludeert onderzoeker Carr, dat systemische interventies tot dusver een (kosten-)effectief bereik hebben in het duurzaam vergroten van draagvlak en draagkracht in gezinnen (2014).

3.4 Werkzame factoren

Binnen systemisch werken hanteert de professional zichzelf als instrument, boven technieken en methoden (Savenije et al., 2017). Dat vereist "*relationele lenigheid*" in houding en vaardigheden (Spaander, Aptroot, Franssen & Mulderij, 2016, p.17), als werkzame factor bij het systemisch analyseren van jeugdhulpvragen. Deze lenigheid bestaat uit het 'van mens tot mens' aansluiten bij het gezin ('joinen' volgens Minuchin & Fishman, 1981), relationeel luisteren en observeren, werken met meerdere stemmen, valideren van krachten en kunnen reflecteren op hypothese en handelen (Willemse, 2010).

Vanuit een niet-wetende en meerzijdig partijdige basishouding stimuleert de jeugdprofessional een context van gezinsverbondenheid, om daarin symptomen te verhelderen en krachtbronnen te activeren (Van Mameren-Broers, 2018). Fijngevoeligheid is nodig om de expertise van het gezin te helpen hervinden en kennis in te voegen waar nodig (Savenije et al., 2018).

Focussen, uitvergroten en vertragen zijn bekende technieken bij systemisch analyseren. Het stellen van de juiste vraag is daarbij essentieel en een interventie in zichzelf (Asen et al., 2004).

Systemische vragen zetten aan tot reflectie en gezinsinteractie over klachten en krachten (Van Mameren-Broers, 2018). Deze vragen worden bij voorkeur circulair gesteld in de kring van betrokkenen. Hierbij zijn diagnostische vragen over het 'wat', 'wanneer' en 'wie' ondergeschikt aan procesvragen die gaan over het 'hoe' (Asen et al., 2004).

Door het creëren van communicatief draagvlak (reframen) en op afstand kunnen kijken naar problematiek via metaforen en verbeelding (externaliseren) (Savenije et al., 2017), ontstaat zicht op de (impliciete) factoren die er in de analyse écht toe doen (Spaander et al., 2016).

3.5 Toepassing van systemische interventies

Bij het komen tot een gedragen hypothese en plan is het noodzakelijk om alle gezinsleden en betekenisvolle relaties te betrekken, al dan niet fysiek aanwezig in de analysegesprekken.

Overeenkomstig de nieuwe Jeugdwet (Rijksoverheid, 2015) betekent dat in de praktijk: werken met de kring en het (familie-)groepsplan van mensen zelf (Siegerts, 2016).

Hiertoe worden verschillende interventies ingezet, die bestaan uit gecombineerde methoden, technieken en hulpmiddelen. In Bijlage D is een beschrijving opgenomen van diverse hulpmiddelen bij analyse.

3.5.1 *Vraagverheldering in relationele context*

Ieder gezin kent een eigen gezinsscript met familieboodschappen die worden doorgegeven aan de volgende generatie. Deze kunnen zowel constructief als ontregelend werken (Spaander et al., 2016). White benadrukt de helende werking van het gezamenlijk (re-)construeren van gezinsverhalen, op zoek naar nieuwe perspectieven (2016). Systemische vraagverheldering kan hiertoe een eerste aanzet geven. De narratieve en dialogische benadering richten zich voornamelijk op het gezinsverhaal in het hier en nu. De contextuele benadering richt zich naast het heden, ook op het verleden en de toekomst (Boszormenyi-Nagy, 2017).

3.5.2 *Verkennen van interactiepatronen*

Systemisch interveniëren start op het zichtbare niveau van interacties in gezinnen. De manier waarop gezinsleden met elkaar in gesprek zijn over problemen, geeft weer hoe er onderling met krachten en uitdagingen wordt omgegaan. Naast klachten worden ook de rollen, posities en taken in het gezin helder (Shaw, 2011). Door inzet van meta-communicatie en visualisatie van relationele verbanden worden interactie- en transactiepatronen verkend en waar nodig bijgesteld tot een veilig betrekingsklimaat (Willemse, 2010).

3.5.3 *Belichten van betrekkingen*

In elk gezinssysteem bestaat een wisselwerking tussen geven en ontvangen, zowel in praktische als in relationeel-ethische zin. Zodra hierin disbalans ontstaat, raakt dit de rechtvaardigheid en betrouwbaarheid in gezinssystemen (Boszormenyi-Nagy, 2017). Het gevoel tekort te schieten of tekort te zijn gedaan (door generaties heen), kan een bron van spanning zijn in gezinnen en probleembeleving beïnvloeden (Pont, 2017). Het verkennen van (intergenerationele) betrekkingen leidt tot inzicht in de oorsprong van symptomen (Van der Meiden et al., 2019).

Het uitspreken en onderling betekenis geven van ieders geven en ontvangen (erkennen), geeft ruimte voor acties tot verandering (Verduijn, 2010).

3.5.4 *Onderzoeken en activeren van hulpbronnen*

Vanaf de analysestart tot afsluiting van hulpverlening is er aandacht nodig voor het ‘buffersysteem’ van ouders en kinderen, om zicht te krijgen op beschikbare steun bij het opvoeden en stappen tot verandering (Savenije et al., 2017). Het samen opsporen en (re-)activeren van (relationele) hulpbronnen (Dillen, 2004) vormen belangrijke interventies bij analyse en het komen tot een haalbaar plan.

3.5.5 *Her-kaderen van analyse tot hypothese en plan*

Een interventie om gezamenlijk draagvlak te creëren voor hypothese en plan, is het samen met het gezin evalueren en her-kaderen van analysebevindingen en deze waar nodig herformuleren of bijstellen (Savenije et al., 2017).

Door de analyse (inclusief de oorspronkelijke hulpvraag) te her-kaderen tot een realiteitsbeleving die aan ieder gezinslid recht doet, kan er worden gekomen tot een passend plan van mensen zelf. Deze interventie is passend bij dialogisch analyseren binnen handelingsgerichte diagnostiek, volgens het fasenmodel van Pameijer & Draaisma (2011).

3.6 Conclusies

Systemische interventies zijn gebaseerd op systeemtheoretische en gezinstherapeutische principes, welke in de achterliggende jaren zijn doorontwikkeld en geïntegreerd in een breed hulpverleningsveld. De wetenschappelijke literatuur beschrijft een rijke uiteenzetting van systemische interventies in de analysefase. Opvallend is dat de betekenis van het begrip interventies varieert en samen met de begrippen methoden, technieken en hulpmiddelen door elkaar heen worden gebruikt of samengevoegd. Vanuit het literatuuronderzoek wordt geconcludeerd dat het begrip *systemische interventie* een geheel aan doelgerichte handelingen omvat, waarbij systemische methoden, technieken en hulpmiddelen eclectisch en situationeel worden ingezet.

De analysefase sluit het toepassen van systemische interventies niet uit. Integendeel, door inzet van systemische interventies bij de vraagverheldering wordt er zowel een bewustwordings- als een veranderingsproces bij ouders en kinderen in gang gezet. Het doel hierbij is niet om tot een oplossing te komen voor het probleem, maar tot een bestendig draagvlak om hiermee om te kunnen gaan. Systemisch interveniëren bij de analyse van jeugdhulpvragen vereist specifieke kennis van kind- en gezinsfunctioneren en relationele vaardigheden, vanuit een niet-wetende en meerzijdig partijdige basishouding.

De hoofdinterventie is het op gang brengen van een dialoog in het gezinssysteem. Immers, zowel de hulpvraag als de antwoorden komen voort vanuit het systeem zelf. In de geborgenheid van deze gezinsdialoog krijgen klachten en krachten betekenis, kan gewenste verandering tot stand komen of passende hulp worden gevonden.

De effectiviteit van systemische interventies is tot dusver beperkt onderzocht. De eerste onderzoeksbevindingen zetten aan tot verder integreren, doorontwikkelen en wetenschappelijk verankeren van systemische interventies.

Het versterken van systemische professie bij de analyse van jeugdhulpvragen kan de kloof tussen idealen en realiteit verkleinen (zie Hoofdstuk 1), in de hoop dat kinderen als Alicia daadwerkelijk *passende* jeugdhulp ontvangen.

4. LOYALITEIT ALS VERBORGEN SYSTEEMDYNAMIEK

4.1 Inleiding

Hoofdstuk 4 verkent het begrip loyaliteit vanuit de literatuur en beantwoordt daarmee deelvraag 2: *‘Wat is er uit contextuele en systemische literatuur bekend over loyaliteit?’* Hierbij wordt loyaliteit integratief belicht vanuit vier dimensies, zoals de contextuele benadering deze onderscheidt en met elkaar verbindt: Feiten, psychologie, interacties en relationele ethiek (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018). Het hoofdstuk vervolgt met implicaties voor de jeugdhulp praktijk en eindigt met conclusies.

4.2 Loyaliteit als natuurlijk feit

Bloedverwantschap tussen ouders en kinderen schept een natuurlijk onomkeerbaar gegeven, namelijk: de oorsprong van identiteit; een biologische verbondenheid die aan kinderen bestaansrecht geeft en een van nature verschuldigde zorg tussen ouders en kinderen (Van den Eerenbeemt, 2009).

In de praktijk komt deze zijns-verbondenheid tot uiting in loyaliteit: existentiële trouw tussen ouders en kinderen. Deze vormt levenslang zowel een hulpbron als een obstakel op meerdere levensterreinen (Ducommun-Nagy, 2008), zoals in de volgende paragrafen naar voren komt.

4.3 Loyaliteit vanuit psychologisch perspectief

Naast het zijns-gegeven van loyaliteit als *feit*, staat de psychologische invalshoek van het loyaal *voelen*: de innerlijke wijze waarop kinderen (on-)bewust de bloedband en daaruit voorkomende behoeften en verwachtingen ervaren. Zo ook hoe zij daarbij emotionele en rationele keuzes maken in het voorrang geven van de ene relatie boven de andere (Ducommun-Nagy, 2008).

In het hechtingsperspectief van Bowlby spelen de emotionele band tussen ouders en kinderen en de mate van ouderlijke emotionele beschikbaarheid, een belangrijke rol in het komen tot een balans tussen verbondenheid en autonomie (Johnson, 2017).

Zijn loyaliteit en hechting inwisselbare begrippen voor de band tussen ouders en kinderen?

Volgens gezinstherapeut Van der Pas is een zorgvuldige interpretatie van *beide* begrippen nodig in de hulpverlening aan gezinnen (2012). Continuïteit van hechtingsfiguren én betrouwbaarheid in de ouder-kindrelatie creëren namelijk samen ruimte voor loyaliteit en evenwicht in de nabijheids- en afhankelijkheidsbehoeften van kinderen (Ducommun-Nagy, 2008).

4.4 Loyaliteit op het niveau van gezinsinteracties

Zoals in voorgaande paragraaf genoemd, verwijst het begrip loyaliteit naar wederzijdse verwachtingen door familiale verbondenheid. Het als gezinslid al dan niet voldoen aan deze (on-)uitgesproken verwachtingen is bepalend voor het gezinsevenwicht (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984), namelijk: *“De loyale gebondenheid aan de oorsprong zet vaak onzichtbare krachten in werking.”* (Van den Eerenbeemt & Van Heusden, 1983, p.29). Deze beweging wordt zichtbaar op het niveau van de gezinsinteracties (Savenije et al., 2017).

Vanuit een natuurlijke behoefte van een kind om te geven aan zijn ouders en trouw te zijn (ook wanneer dit offers vraagt), zal het doorgaans actief deelnemen aan het onbewuste samenspel van zowel expliciete als impliciete verwachtingen in het gezin (Roodvoets, 2018). Wanneer dit geven onvoldoende door ouders wordt gezien, wederzijdse zorg uit evenwicht raakt en loyaliteit niet meer openlijk kan worden geuit, raakt dit de ontwikkeling van kinderen. Uit loyaliteit aan ouders aanvaarden zij ongepaste taken en rollen om het gezinsevenwicht te behouden (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984). Invulling geven

aan loyaliteitsbanden kan niet anders dan ondergronds worden vervolgd of splitst zich op door een onmogelijke keuze tussen ouders (Michielsen, Van Mulligen & Hermkens, 2010).

Vanuit systemisch perspectief wordt dit ook wel (visueel) uitgelegd als een triade in disbalans (Hoffman, 1981).

Nagy beschouwt gespleten loyaliteit en destructieve vormen van parentificatie (ongepast zorg dragen als kind) als belangrijke oorzaken voor kindpathologie (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018).

4.5 Loyaliteit vanuit relationeel-ethisch perspectief

Het feit dat kinderen uit ouders geboren zijn, schept een fundamentele behoefte om trouw te zijn aan elkaar en wederzijds zorg te dragen (Onderwaater, 2018). De kwaliteit van de ouder-kindrelatie wordt naast hechtingsfactoren daarom mede bepaald door de mate van betrouwbaarheid in onderlinge zorg en ruimte voor zijns-loyaliteit. Door generaties heen wordt deze invulling van verbondenheid doorgegeven en (al dan niet) in evenwicht gebracht (Hargrave, Pfitzer & Michielsen, 2005).

Nagy definieert loyaliteit als: *“Preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben bij het aangaan van een ‘band’ ”* (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018, p. 477). Hij onderscheidt loyaliteit als een zijns-gegeven tussen ouders en kinderen (onvervangbaar) en als (vervangbare) loyaliteit die door het leven heen verworven wordt binnen betekenisvolle relaties (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018).

Het triadische karakter van loyaliteit stelt ouders en kinderen veelvuldig voor de ethische afweging wie er voorrang krijgt. Dit vormt veelal een verborgen innerlijk proces, om elkaar onderling te willen sparen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018).

4.6 Rekening houden met loyaliteit in de analysefase

Uit praktijkonderzoek blijkt dat loyaliteit vooral vanuit kindperspectief wordt geduid en er bij jeugdprofessionals handelingsverlegenheid bestaat om loyaliteit gezinsbreed te operationaliseren. Aanbevolen wordt om de aandacht te richten op het versterken van een gezonde loyaliteitsontwikkeling in plaats van te focussen op loyaliteitsverstoringen en/of ouder- en kindpathologie (Van der Deen, 2011).

Gezinsgesprekken in de analysefase geven ruimte aan ouders en kinderen om hun stem te laten horen.

Hiermee kan worden voorkomen dat het hele systeem verstrikt blijft of raakt in onderliggende loyaliteiten, negatieve beoordelingen en stilzwijgende verwachtingen (Savenije et al., 2017).

Het (h)erkennen van (de oorsprong van) loyaliteit is belangrijker dan deze te willen en kunnen begrijpen (Ducommun-Nagy, 2008). De aanwezigheid van loyaliteit bediscussiëren of negeren kan zowel individueel als gezinsfunctioneren ernstig belemmeren (Van den Eerenbeemt & Van Heusden, 2011).

Een indirecte, neutrale aanpak in het rekening houden met loyaliteit blijkt effectiever dan rechtstreeks naar ambivalente loyaliteitsgevoelens te vragen (Hogerbrugge & Komter, 2012). Hierbij is het van belang dat de professional vanuit meerzijdige partijdigheid ruimte creëert voor loyaliteit, door het belichten van de onderlinge balans in geven en ontvangen (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984).

Zelfreflectie met betrekking tot eigen loyaliteitsverhoudingen is nodig als professional, om loyaliteiten van zichzelf en anderen te onderscheiden (Boszormenyi-Nagy, 2017).

Bij analyse van loyaliteitsverhoudingen in samengestelde gezinsvormen is extra zorg geboden.

Hier bestaat namelijk een verhoogd risico op triadische spanningen door gecombineerde loyaliteiten (zijns-loyaliteit en te verwerven loyaliteit) onder hetzelfde dak (Savenije et al., 2017).

Boven alles dienen professionals zich ervan bewust te zijn dat diepe dimensies van loyaliteit niet te vatten zijn door interventies. Er kan hooguit een klein stukje mee worden opgelopen in de zoektocht van kinderen zoals Alicia, naar verbondenheid die heelt en breuken helpt (ver-)dragen (Van der Helm, 2018).

4.7 Conclusies

Theorie over het loyaliteitsbegrip is in de contextuele literatuur elementair aanwezig. Loyaliteit vormt daarin een relationeel-ethisch kernbegrip, gebaseerd op fundamentele zijns-verbondenheid en trouw tussen ouders en kinderen.

De systemische literatuur legt het accent op interactiepatronen die ontstaan vanuit familiebanden en hechtingspatronen, zoals rolomkering in gezinnen en gezinsdynamiek vanuit triadische spanningen. Deze thematiek is echter nauw verbonden met het begrip loyaliteit en brengt het gezinssysteem in beweging. De contextuele benadering integreert daarom het zijns-gegeven, de persoonlijke beleving, de gezinsinteracties en de relationeel-ethische betekenis van loyaliteit in een 4-dimensionaal begrip. De literatuur maakt duidelijk dat het adequaat (h)erkennen van loyaliteit een vereiste is bij de analyse van jeugdhulpvragen en toeleiding naar passende hulp.

Interventies dienen nauwgezet aan te sluiten op loyaliteitsverhoudingen in gezinnen, vaak verborgen aanwezig onder symptomen. Meerzijdige partijdigheid in de analysecontacten is nodig om ruimte te geven aan loyaliteit. Betekenisgeving aan het onderlinge geven en ontvangen in het gezin, kan leiden tot herstel van dialoog en draagvlak voor het omgaan met kind- en gezinsproblematiek.

5. RESULTATEN DESKRESEARCH

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft en analyseert de uitkomsten uit de deskresearch, ter beantwoording van deelvraag 2: *‘Hoe is het huidige werkproces van analyse vormgegeven op grond van systemische uitgangspunten binnen de CJG’s NV?’*

Paragraaf 5.2 geeft de resultaten weer vanuit de interne documentatie (zie paragraaf 2.2). Paragraaf 5.3 vult de resultaten aan met reflectiepunten van drie sleutelinformanten. Het hoofdstuk sluit in paragraaf 5.4 af met conclusies.

5.2 Systemische uitgangspunten in werkproces analyse vanuit interne documentatie

De onderzoeksresultaten worden in deze paragraaf achtereenvolgens beschreven, schematisch weergegeven en geanalyseerd. Voorbeelden en citaten verwijzen naar onderzoeksdocumenten en paginanummers (zie Bijlage E), bijvoorbeeld: DOC1;1.

5.2.1 Beschrijving kernthema’s vanuit deskresearch

Over het **werkproces** van analyse is in alle organisatiebronnen terug te vinden dat er CJG-breed wordt gewerkt met de hulpvraag (“kwestie”) en het plan van de hulpvrager(s) zelf (DOC4;4). De regie over dit proces ligt bij de gezinnen. Zij vormen ook de vindplaats van krachten en hulpbronnen (DOC5;13). Hierbij is “goed genoeg” de ondergrens (DOC4;4).

Analyse vindt plaats binnen de leefwereld van ouders en kinderen, in onderlinge dialoog en samen met iedereen die “betrokken en geschrokken” is (DOC3;7). Hiertoe is het werkproces dynamisch van aard; “doen wat nodig is” (DOC8;4).

“Wij stellen de werkwijze, regels en afspraken ten dienste van het kind en het gezin en hun vraag.” (DOC4;7)

De **visie** van de organisatie is dat zowel onderlinge betekenisgeving aan problematiek als het inzetten van eigen regie en hulpbronnen, helpend zijn bij het komen tot een gedragen hypothese en plan voor oplossingen (DOC4). Niet de problematiek maar het vermogen om hiermee om te gaan, bepaalt de mate van welbevinden van ouders, kinderen en gezinnen (DOC7;3).

Naast visiepunten worden in de organisatiebronnen **waarden** gevonden onder het werkproces analyse, namelijk: transparant werken vanuit vertrouwen, partnerschap en zo thuisnabij mogelijk met inzet van maatwerk. Deze kwaliteitswaarden zijn gebaseerd op systemische principes (DOC3) en op dialoogsessies met ouders en jongeren over hun opinie op goede jeugdhulp (DOC1).

“We praten mét elkaar, niet over elkaar.” (DOC4;4)

Visie en waarden worden vertaald in houdings- en gedragsaspecten. Samengevat is dat een open, sensitieve **houding** van meerzijdige partijdigheid en gericht op wederkerig contact en inzet. Dit komt tot uiting in concreet **gedrag**: het vergroten van de kring rondom kinderen en ouders, aansluiten bij hun eigen deskundigheid, taal en leefwereld, inzicht vergroten door helpende vraagstelling en het uitlichten van krachten, successen (DOC5;9, DOC2;9).

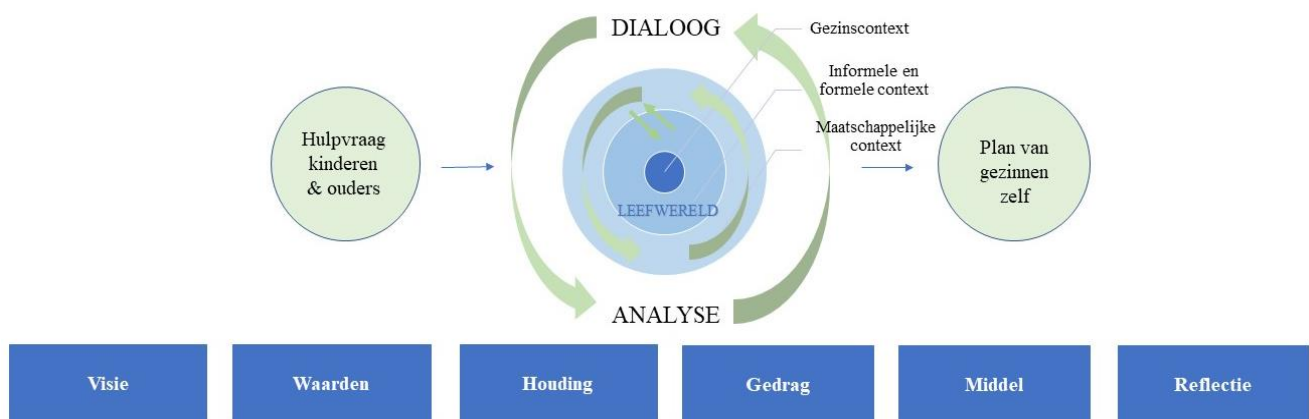
Voor ondersteunende **middelen** in het analysetraject wordt verwezen naar het werken met een familiegroepsplan (DOC7;7) en een integraal, open jeugddossier (DOC8;13). Een middel bij systematische besluitvorming en reflectie op de werkwijze is het 4-Venstermodel (DOC2;9). Dit analysemodel doorloopt vier ‘vensters’: betrokken personen, feiten, overwegingen en vervolgstappen (Van Montfoort, 2015).

“Voordat je iets kunt betekenen voor een kind, moet je 100% je eigen positie scherp hebben!” (DOC5;15)

Reflectie en verantwoording van professioneel handelen zijn terugkerende items in de documenten. Deze items worden verbonden aan de noodzaak tot het scherpstellen van positie en werkwijze in cliëntcontacten en aan het delen van kennis. Hiertoe worden ingezet: methodische leerbijeenkomsten (DOC2;9), systematische feedback in de teams (DOC7;6) en het clientfeedbacksysteem ‘Quality4Children’ (DOC1;9).

5.2.2 Analyse onderzoeksgegevens

Analyse van de onderzoeksgegevens leidt tot een weergave van het werkproces analyse. Zie Figuur 4.

Figuur 4. Werkproces analyse CJG’s NV. Gegevens zijn gebaseerd op organisatiebronnen CJG’s NV (zie Bijlage E).

In dit model is zichtbaar dat het analyseproces start en eindigt bij de vraagstellers. Analyse en het komen tot een plan vinden circulair plaats: In dialoog met de hulpvrager(s) en in wisselwerking met de subsystemen in hun leefwereld.

In dit werkproces wordt een dialoog bedoeld tussen cliënten en jeugdprofessionals, maar ook tussen professionals onderling. Volgens de organisatie kan alleen binnen deze inbedding een analyseproces tot stand komen, waarbij de hulpvraag leidt tot een plan van mensen zelf.

“Wij gaan uit van de eigen regie en verantwoordelijkheid van mensen. Hierbij blijft de “hoofdpersoon” eigenaar van de kwestie en van het plan voor de oplossingen.” (DOC4;4)

De systeemtheoretische uitgangspunten in de organisatie dienen zowel voor het cliëntsysteem als voor het organisatie- en teamsysteem (DOC3;1). Hierbij wordt uitgegaan van parallelle systemische processen.

Theoretische bronnen onder de systemische uitgangspunten zijn voornamelijk terug te vinden in een lezing over de werkwijze van de CJG's NV (DOC3) en niet zozeer in de beleidsdocumenten. Opvallend is dat de interne documenten vooral het 'waarom' en 'waartoe' beschrijven van het werkproces en een diversiteit aan houdings- en gedragsaspecten voor professionals. De methodische invulling van het 'hoe' van het werkproces lijkt open te zijn gelaten.

"En geheel in lijn met dat elk gezin en elke context uniek is, zullen de antwoorden situationeel van aard en aan verandering onderhevig zijn." (DOC7;13)

5.3 Reflectie sleutelinformanten op uitkomsten deskresearch

Er zijn drie topic-interviews gehouden met sleutelinformanten; gedragsdeskundigen in de CJG's NV. Zij hebben organisatie-breed informatie gegeven over het interne werkproces van analyse en hierop overstijgend gereflecteerd. Voorbeelden en citaten verwijzen naar interviewfragmenten en worden per informant en fragmentnummer weergegeven, bijvoorbeeld: INF1;1.

5.3.1 Aanvullingen op kernthema's

Aanvullend op de kernthema's vanuit de deskresearch zijn uit de interviews de volgende items toegevoegd: Theoretische onderbouwing, werkzame factoren en aanbevelingen ter bevordering van systemisch werken in de analysefase.

Voor **theoretische onderbouwing** onder de uitgangspunten in het werkproces analyse in de CJG's wordt door de informanten verwezen naar: de richtlijn 'Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp' (Nederlands Jeugdinstituut, 2017), de Jeugdwet (Rijksoverheid, 2015), het ecologisch systeemmodel van Bronfenbrenner (1979), het Kinderrechtenverdrag (Verenigde Naties, 1989), het Common Assessment Framework (Bontje, 2012), uitgangspunten voor systemisch werken (zie Hoofdstuk 3) en oplossingsgericht werken (Bannink, 2010).

Als **werkzame factoren** bij systemisch analyseren worden genoemd: ambassadeurschap en voorbeeldfunctie in systemisch werken, waardoor constructieve 'besmetting' in het team; reflectiemomenten in methodische leerbijeenkomsten, werkbegeleiding of buddyschap; oplossingsgericht denken; gebruik maken van beschikbare tools in systemisch werken en van zowel evidence-based als practice-based methoden.

Aanvullingen op het schematisch overzicht van het werkproces (Figuur 4) worden gegeven op de items waarden, houding, gedrag en middelen. Hierbij wordt door alle informanten het cliëntperspectief benadrukt, als uitgangspunt bij analyse en het komen tot een plan.

Vraagstellingstechnieken, (systeem-)diagnostische vragenlijsten en tools ter visualisatie worden door alle informanten uitgelicht als hulpmiddelen in de analysefase.

"Het zit voor een groot deel in de mensen zelf. ...Er wordt gewoon getekend, dus er is papier waarop ze een systeem tekenen bijvoorbeeld en het genogram tekenen. Er wordt met poppetjes gewerkt om het even neer te zetten." (INF2;20)

Het Common Assessment Framework wordt door één informant genoemd als systemisch basisraamwerk onder het werkproces van analyse in de CJG's (INF3;59).

Ter bevordering van systemisch werken in de analysefase, geven de informanten de volgende **aanbevelingen**: kringvergroting in de analysefase stimuleren (INF2;78); tools bij systemisch analyseren beschikbaar en vindbaar stellen in de organisatie (INF2;84, INF3;59); het samenwerken met collega's (met expertise op het vlak van systemisch werken) versterken (INF1;91, INF2;30).

5.3.2 Analyse onderzoeksgegevens

De systemische uitgangspunten onder het werkproces analyse worden door de sleutelinformanten met gelijke accenten (interacties, betrekkingen, betekenisgeving in relationele context) weergegeven. Hierbij is informant B overtuigd van teambrede kennis en operationalisering in ontwikkeling, informanten A en C spreken meer van beginnende systemische deskundigheid in hun teams. Overeenkomstig is de herkenning van theoretische uitgangspunten en de eclectische manier van werken in de analysepraktijk.

De oplossingsgerichte manier van denken en werken is volgens alle informanten, naast de systemische uitgangspunten, niet te missen in het werkproces van analyse. Het proces van probleemoplossing binnen de gezinnen is volgens hen leidend, niet de oplossing vanuit de professional.

Alle informanten zien het *samen* met de gezinnen (en het netwerk) komen tot een plan voor passende hulp als meest effectief in de praktijk.

“Want als ze er zélf in geloven, dan heeft het meer slagingskans.” (INF3;11)

Hiertoe wordt de noodzaak tot een dynamisch karakter van het werkproces analyse bevestigd: Elk gedrag van een kind of ouder krijgt een eigen betekenis binnen de relationele context (INF1;36, INF2;34, INF3;71).

‘Je bent verantwoordelijk voor het inzetten van de beste hulp, maar er is niet één vorm van juiste hulp. Er is niet één systemische methode die werkt. Er is niet één helpende methode bij een kind.’ (INF1;53)

Naast het feit dat de jeugdprofessional als instrument wordt genoemd en in houding en gedrag vanuit een eigen kleur invulling kan geven aan de visie en waarden, sluit de professional voortdurend aan op de “*kwestie*” en de context van de vraagsteller(s). Dat is voor de organisatie reden geweest om het werkproces analyse op inhoud niet vast te leggen maar juist open te laten, aldus de unanieme reacties van de sleutelinformanten (INF1;56, INF2;40, INF3;34).

De informanten geven aan dat de organisatie ruimte biedt tot het samen werken en leren in het team (INF1;91, INF3;50), parallel met de visie op het samen werken en leren met de gezinnen.

De positie van de jeugdprofessional wordt door de informanten vooral gezien als betrokkene bij het gezin en “*kwestie*” en is zich bewust van zijn/ haar rol als “*gast in de kring*” (INF2;79-80).

Echter, wanneer de ondergrens van ‘goed genoeg’ wordt bereikt, dan wordt er vanuit deze betrokkenheid gezamenlijke verantwoordelijkheid genomen ten behoeve van veilig opgroeien (INF3;7-9).

5.4 Conclusies

De geselecteerde organisatiebronnen bevatten rijke data met systemische uitgangspunten onder het werkproces van analyse tot plan, te weten:

- Het gezin, de organisatie en het team zijn levende (sub-) systemen.
- De leefwereld van het gezin is leidend.
- Eigen kracht en gedeelde verantwoordelijkheid vormen het vertrekpunt (co-creatie).
- De vraagsteller is eigenaar van de 'kwestie' en het plan.
- Kindgedrag en gezinspatronen krijgen betekenis in de relationele context.

Hulpvragen worden geanalyseerd in dialoog met gezinnen en betrokkenen. Samen wordt betekenis gegeven aan krachten en klachten en wordt er toegewerkt naar een plan voor passende hulp.

De invulling van het werkproces analyse wordt door de organisatie bewust opengelaten. Dat biedt volgens hen ruimte aan maatwerk, in aansluiting op iedere unieke hulpvraag en vraagsteller(s).

6. RESULTATEN VELDONDERZOEK

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksresultaten vanuit halfgestructureerde interviews met tien jeugdprofessionals in de CJG's NV.

Paragraaf 6.2 beantwoordt deelvraag 4: *'Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals te gebruiken bij de analyse van jeugdhulpvragen in de CJG's NV?'*. Paragraaf 6.3 beantwoordt deelvraag 5: *'In welke mate wordt er door hen in deze analysefase rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?'* Het hoofdstuk eindigt in paragraaf 6.4 met conclusies.

Bij voorbeelden en citaten van respondenten wordt in de tekst verwezen naar respondentcodes en fragmentnummers, bijvoorbeeld: RES1;1 (zie ook Bijlage F).

6.2 Systemische interventies in de analysefase door jeugdprofessionals

In het eerste deel van de interviews zijn de respondenten bevraagd op hun inzet van systemische interventies bij de analyse van jeugdhulpvragen. De kernthema's die hieruit naar voren zijn gekomen, worden beschreven in onderstaande paragrafen.

6.2.1 Systemische uitgangspunten

Alle respondenten refereren hun werkwijze aan het uitgangspunt dat een kind functioneert in relatie tot het gezin. Hierbij worden door hen verschillende accenten belicht, zoals het uitgaan van: meerdere perspectieven van gezinsleden (RES2;9), gezinspatronen en individueel gedrag als functie in het gezin (RES2;31, RES3;17, RES5;16, RES7;54, RES8;15) en aanwezige hulpbronnen binnen de gezinscontext (RES4;18, RES8;63).

“Ook vanuit de gedachte, de systemische gedachte, dat iedereen zijn eigen kijk heeft op het verhaal, zijn eigen blik op het verhaal, het één nooit los staat van het andere.” (RES2;9)

Zeven respondenten benadrukken het belang dat gezinnen *zelf* hun kring van betrokkenen bepalen bij de analyse van hun hulpvraag (RES1;11, RES2;4, RES3;69, RES4;60, RES5; RES6;21, RES7;19, RES10;17). Eén van de respondenten haalt aan dat het streven is om problematiek te kunnen begrijpen en hanteren binnen het gezinssysteem (RES2;61). Twee andere respondenten accentueren de eigen regie van gezinnen over hun vraag en oplossing, als startpunt bij analyse (RES3;40, RES8;63).

Een deel van de respondenten benoemt dat zij ook zelf aansturen op het verbreden van de aanmeldvraag (RES2;29, RES3;7, RES7;29, RES8;15).

6.2.2 Proces analysefase

De kernstappen in het analyseproces zoals geformuleerd door het Nederlands Jeugdinstituut (2016), worden door alle respondenten herkend in hun eigen werkwijze. Voor de meeste respondenten betekent dit dat zij stapsgewijs werken aan vraagverheldering, probleem- en krachtenanalyse, doelen en een plan opstellen. Voor anderen lopen deze stappen door elkaar heen of zijn deze casusafhankelijk (RES2;2, RES4;5). Twee respondenten benadrukken het cyclische karakter van deze stappen in de analysefase (RES3;2, RES4;4).

“Dat je constant weer de hele cyclus doorgaat en iedere keer denkt: Zitten we nog op het goede spoor of moeten we bijstellen?” (RES3;2)

Drie respondenten geven aan dat zij niet goed weten hoe hun collega's het analyseproces doorlopen (RES6;4, RES7;2, RES10;4), in tegenstelling tot één respondent die bovengenoemde analysestappen direct herkent in de werkwijze van haar collega's (RES9;2).

Eén respondent verwacht verdieping in werkwijze, wanneer er meer verslaglegging zou plaatsvinden van de analysebevindingen (RES8;4).

6.2.3 Vorm van interventies

Uit de praktijkvoorbeelden blijkt dat alle respondenten met meerdere gezinsleden spreken in de analysegesprekken. Hierbij wordt het betrokken netwerk uitgevraagd, uitgenodigd en gemobiliseerd. Dat wordt overigens niet altijd even enthousiast ontvangen door gezinnen, bijvoorbeeld vanuit schaamte voor hun omgeving of de overtuiging dat er geen netwerk beschikbaar is (RES1;17, RES6;13, RES10;15-17).

Het ondersteunen bij een familiegroepsplan wordt door één respondent genoemd als een optie (RES6;35), twee respondenten zetten dit in als een systemische interventie (RES2;19; RES4;8).

Alle respondenten interveniëren richting een plan van mensen zelf, samen met hun netwerk.

Het merendeel van hen relateert dit echter niet aan een familiegroepsplan, zoals ook vermoedt door RES2.

“Ik denk dat we er heel veel mee werken, maar het niet allemaal zo noemen.” (RES2;21)

Drie respondenten maken een gezinsopstelling als interventie (RES3;8, RES5;20, RES10;37).

Vier respondenten benoemen praktische opvoedinterventies als voorliggend op het kunnen bespreken van onderliggende factoren (RES2;90, RES3;79, RES7;63). Eén respondent benadrukt een huisbezoek als essentieel bij systemisch analyseren (RES9;57).

Drie van de tien respondenten geven aan dat de setting en timing van interventies afhankelijk zijn van de hulpvraag, hulpvrager(s) en het analyseproces (RES4;59, RES5;56, RES7;19).

“Kijk op het moment dat er natuurlijk hé, dat er iemand komt met een individuele vraag en ik zou voorbij gaan aan de vraag en al mijn systemische interventies doen, dan vind ik de timing niet juist.” (RES5;56).

Vier respondenten zijn van mening dat analyseren en hulpverlening door elkaar heen lopen in het analyseproces en niet los van elkaar zijn te zien (RES4;38, RES6;45, RES7;65, RES8;38-39).

6.2.4 Houding jeugdprofessional

Meer dan de helft van de respondenten is van mening dat systemisch werken een transparante en flexibele houding vraagt, die aansluit bij de taal, beleving en hulpvraag in gezinnen.

Een nieuwsgierige houding (RES3;101, RES6;28, RES8;26) gericht op samenwerken (RES6;36, RES9;55) en het wederzijds delen van (ervarings-)deskundigheid (RES1;75, RES2;11, RES9;68) wordt door de respondenten breder gedeeld dan het werken vanuit een hypothese (RES3;75; RES7;53).

“Ik probeer naast hen te staan, met hen mee te denken en nieuwsgierig te zijn.” (RES6;29)

Eén respondent onderstreept het belang van een meerzijdige partijdige houding (RES10;63-65) en twee respondenten benoemen het oog hebben voor gezinsdynamiek (RES1;55, RES3;18).

Collegiale reflectie wordt meermaals genoemd als voorwaarde om een professionele houding te kunnen blijven monitoren (RES4;48, RES5;58, RES7;53).

6.2.5 Technieken bij analyse

Alle respondenten richten zich in de analysefase (naast kindfactoren) op gezinsbetrekkingen, gezinspatronen en perspectieven van gezinsleden. Deze worden vooral verkend met inzet van visuele technieken en perspectief verbredende vragen zoals: oplossingsgerichte vragen (RES2;37, RES3;60, RES4;76, RES6;31, RES9;6), circulaire vragen (RES2;37, RES3;9, RES8;68) en paradoxale vragen (RES3;30, RES9;12).

“Wat zij doen is heel veel ruzie maken en dat patroon omschrijf ik dan ook van: Wat zie ik gebeuren? En wat levert dit op?” (RES8;36)

Eén van de respondenten vraagt zich af of zijn visie op de noodzaak van het breder in beeld brengen van kindsymptomen wordt gedeeld door zijn collega's. Hij vermoedt dat een meerderheid van zijn collega's geneigd is om mee te bewegen met ouders in het diagnosticeren van kindgedrag (RES3;38).

6.2.6 Tools bij analyse

Bekende middelen ter visualisatie van gezinsinteracties en betrekkingen zijn voor de meerderheid van de respondenten een genogram (RES2;43, RES3;10, RES4;12, RES5;39, RES10;63), een 'Taal erbij' (RES4;55, RES5;18, RES7;21, RES8;24, RES9;54, RES10;12) of getekende weergaves (RES4;104). Zie Bijlage D voor een beschrijving van deze hulpmiddelen bij analyse.

“Als je een gesprekstekening ziet, staan er ook allemaal krassen op en papieren en lijnen en kleurtjes. Dat je echt denkt van: Wat is dit? Maar degene die voor me zit, snapt het helemaal.” (RES4;104)

Een enkeling gebruikt een sociogram (RES4;8) of andere symbolische voorwerpen die in de gesprekken spontaan op tafel worden gezet (RES1;41, RES3;8).

Incidenteel wordt er gebruik gemaakt van het schrijven van een brief in gezinsverband (RES3;66), filmopnames van gezinsinteracties (RES9;86) en diagnostische vragenlijsten (RES6;35).

Eén respondent geeft aan vooral via het contact te willen werken, boven hulpmiddelen (RES7;39).

6.2.7 Effecten na systemische interventies

Alle respondenten zien dat door de inzet van systemische interventies in de analysefase, inzichten in individueel en gezinsfunctioneren worden vergroot. De helft van de respondenten ziet ook dat de hulpvraag zich gaandeweg het analyseproces verschuift naar de kern van de problematiek.

Systemische verbreding leidt uiteindelijk tot passender hulp dan wel tot een oplossing van de hulpvraag, aldus het merendeel van de respondenten.

“Dit heeft ons als ouders veel meer op één lijn gebracht, dit inzicht en om hiermee om te gaan. We gaan gewoon zelf weer verder en we gaan het redden.’ Geweldig!” (RES3;103)

Twee respondenten benoemen het effect van een groeiende motivatie voor een eigen gezinsplan en het komen tot veranderingen (RES2;25, RES6;24). Het effect van het gehoord en gezien weten van gezinnen in de analysefase, is een wens en verwachting van twee respondenten (RES6;44, RES10;129).

6.3 Rekening houden met loyaliteit in de analysecontacten

In het tweede deel van de interviews is aan de respondenten gevraagd in welke mate zij rekening houden met het contextuele begrip loyaliteit in de analysecontacten. De door hen genoemde items zijn beschreven in onderstaande paragrafen.

6.3.1 Interpretatie loyaliteit

Loyaliteit wordt door respondenten zowel als een krachtenveld als een spanningsveld benoemd in de analysecontacten (RES3;111, RES4;92, RES6;73, RES9;157).

Alle respondenten onderschrijven de zijns-verbondenheid tussen ouders en kinderen. De accenten die zij hierbij leggen zijn verschillend. Hierbij wordt door hen opgemerkt dat loyaliteit altijd aanwezig en werkzaam is, zo ook in de analysefase (RES1;83, RES2;74, RES3;107, RES4;112, RES5;77, RES6;54, RES10;82).

“Als je dit begrip goed snapt, dan zie je het opeens ook overal.” (RES2;66)

Eén respondent accentueert loyaliteit vooral als vorm van trouw tussen ouders en kinderen boven gevoelens (RES8;43). Twee respondenten benadrukken loyaliteit als een kernelement van gezins(dis-) functioneren (RES3;85, RES9;154). Het verborgen karakter van loyaliteit (RES10;123) maakt het begrip soms lastig te concretiseren in de gesprekken (RES3;94, RES4;69, RES8;43, RES9;161).

6.3.2 Uitingsvorm loyaliteit

Loyaliteit is voor de meeste respondenten vooral zichtbaar in scheidingssituaties, in de vorm van loyaliteitsspanningen of de noodzaak voor een kind tot het splitsen van zijn/ haar loyaliteit tussen beide ouders.

“Ik zie heel veel dat kinderen moeten kiezen of toch het gevoel hebben; kinderen in de knel met hun loyaliteit.” (RES2;77)

Loyaliteitsspanningen worden tevens gerelateerd aan gedragsproblemen of een verstoorde ouder-kindrelatie (RES1; 90, RES2;68, RES8;46), aan de zorg van kinderen voor een kwetsbaar gezinslid (RES1;84, RES5;75, RES9;150, RES10;89) en aan te combineren loyaliteit in samengestelde gezinnen (RES1;118).

In de analysecontacten met ouders spelen ook loyaliteiten mee uit de gezinnen van herkomst (RES3;71, RES5;91, RES10;97).

Eén van de respondenten merkt op dat dat loyaliteit op allerlei manieren zijn vorm vindt, ongeacht of daar wel of geen ruimte aan wordt geboden (RES1;83).

6.3.3 Begeleiding in analysecontact

Alle respondenten geven aan rekening te houden met loyaliteit in de analysecontacten.

Vijf respondenten creëren eerst veiligheid en ruimte voor loyaliteitsuitingen (RES1;98, RES4;86, RES5;65, RES6;64, RES8;55).

Loyaliteitsverhoudingen worden verkend en visueel gemaakt in de analysefase (RES3;109, RES4;106, RES5;88, RES8;55). Hierbij worden zorgen van gezinsleden besproken en het onderling zorg dragen (RES4;96, RES5;77, RES7;78, RES8;66).

“Maar dat meisje had zich onzichtbaar gemaakt. En doordat ik het had gezien, gefilmd, zagen ouders dat zelf ook.” (RES9;85)

Drie respondenten richten zich ook op het vergroten van transgenerationele inzichten (RES3;71, RES4;72, RES5;91). Zes respondenten geven psycho-educatie over loyaliteit (op ouder- én kindniveau), wanneer dit thema passeert in de analysegesprekken (RES1;94, RES3;101, RES5;79, RES6;64, RES7, RES8;58).

“Je kunt wel zeggen van ‘het is m’n ex-man of m’n ex-vrouw’, maar je kunt nooit zeggen ‘het is m’n ex-papa of m’n ex-mama’.” (RES5;80)

Twee respondenten geven aan dat het al dan niet bespreekbaar maken van loyaliteit, uitmaakt op de inhoud van het plan voor vervolghulp (RES2;100, RES3;107). Eén respondent vindt hiervoor de analysefase minder geschikt, omdat er vaak pas in de begeleidingsfase meer vanuit vertrouwen kan worden gewerkt (RES9;161).

Wanneer er vervolghulp nodig is na analyse, dan is er volgens twee respondenten een passend aanbod voorhanden wat zich specifiek richt op het rekening houden met ouder-kindloyaliteit (RES1;129, RES10;111).

6.3.4 Dilemma's in analysecontact

Wanneer partner- en ouderproblematiek op de voorgrond staat, is er door onderlinge spanningen minder oog door ouders voor kindloyaliteit (RES2;92, RES5;85, RES6;69, RES10;95).

Eén van de respondenten benoemt dat het bespreekbaar maken van loyaliteit als bedreigend kan worden ervaren in gezinnen, omdat loyaliteit soms kind- en gezinspatronen in stand houdt en verandering disbalans kan geven (RES8;51, RES9;110). Wanneer zij als jeugdprofessional deze spanningen toch bespreekbaar maken, merken zij dat dit ook kan resulteren in besluiten van ouders om de analysecontacten te beëindigen (RES3;111, RES9;24, RES10;41).

Loyaliteit appelleert ook aan de professional zelf; waar hij/ zij staat ten opzichte van eigen loyaliteitsverhoudingen en die van ouders en kinderen (RES4;92).

Maar tegelijkertijd is loyaliteit het aller moeilijkste wat er is.” (RES9;161)

6.4 Analyse onderzoeksgegevens

Voorafgaand aan de interviews benoemen de respondenten meermaals hun bescheidenheid ten opzichte van hun systemische kennis en kunde. Desondanks blijkt uit hun praktijkverhalen dat zij ieder op eigen wijze ruim invulling geven aan de systemische uitgangspunten in de organisatie en doordrongen zijn van het belang hiervan voor ouders en kinderen. Dat geldt ook voor de implicaties rondom loyaliteit. In het tweede deel van de interviews worden door de onderzoeker vaker denkpauses bij de respondenten geregistreerd dan in het eerste deel. Na afloop van de interviews geven meerdere respondenten aan dat onderliggende motieven onder hun werkwijze en concretisering van loyaliteit, diepgaand denkwerk hebben gevraagd tijdens de interviews.

In de door hen geschetste begeleidingsinterventies bij loyaliteit wordt duidelijk dat hoe meer de focus zich verfijnt naar onderliggende (relationeel-ethische) factoren, het handelingsbekwaam voelen onder de respondenten lijkt af te nemen of grenzen worden ervaren binnen de mogelijkheden van het analysetraject (RES9;161, RES10;53).

Eén respondent geeft aan dat zij tijdens de interviews erachter komt dat zij mogelijk onbewust meer systemisch bekwaam is, dan gedacht (RES4;63).

Gedurende het verloop van de interviews ontstaat verzadiging van onderzoeksgegevens, voornamelijk op het punt van vraagverbreding binnen de gezinscontext. Dat beantwoordt de vraag van één van de respondenten, namelijk of er op dit punt daadwerkelijk een gedeelde manier van werken bestaat binnen de CJG-teams (RES3;38).

Ontbrekend zicht op elkaars werkwijze wordt vaker terug gehoord in de interviews, in tegenstelling tot de respondenten uit team Ermelo die gewend zijn om in duo's te werken (RES9;5).

Drie respondenten benoemen de noodzaak tot ervaringskennis en zelfreflectie in systemisch werken en het rekening kunnen houden met loyaliteit (RES7;11, RES8;19, RES9;92).

Alle respondenten geven aan dat collegiale reflectiemomenten nodig zijn om systemisch te kunnen werken, in het bijzonder met loyaliteiten. Hun behoefte is om hierbij meer toegerust te worden op kennis en vaardigheden.

6.5 Conclusies

Alle jeugdprofessionals in de CJG's zeggen systemisch (eclectisch) te interveniëren in de analysefase, door zowel de hulpvraag als de kring van betrokkenen te verbreden binnen de gezinscontext.

De inhoud en de timing van interventies lijken afhankelijk van de hulpvraag en de persoonlijke voorkeur van professionals voor interventievormen, technieken en tools. Dat blijkt uit de diversiteit van de vele praktijkvoorbeelden die door hen worden gegeven, ondanks bij aanvang uitgesproken bescheidenheid over eigen systemische kennis en kunde.

Het belichten van gezinsinteracties en betrekkingen rondom de aanmeldvraag krijgt een belangrijke plek in de analysecontacten en het komen tot een plan voor passende hulp. Visualisatietechnieken en perspectiefverbredende vragen worden hierbij ingezet. Beschikbare tools in de organisatie worden naar behoefte verschillend benut.

De professionals geven aan in de analysefase rekening te houden met loyaliteit als zijns-verbondenheid tussen ouders en kinderen. Zij doen dit door ruimte te geven aan loyaliteitsuitingen tussen gezinsleden onderling, loyaliteitsspanningen binnen het gezin bespreekbaar te maken en uitleg te geven over de (on-)zichtbare werking van loyaliteit en impact op kind- en gezinsfunctioneren. Zij ervaren hierbij een krachten- en spanningsveld, hetgeen van invloed is op het analyseproces naar passende hulp.

Het op peil houden van systemische kennis en kunde, houdingsaspecten en reflectie zijn volgens de jeugdprofessionals belangrijke ontwikkelthema's in hun werkwijze.

7. CONCLUSIES, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

7.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de conclusies in hoofd- en subthema's, discussiepunten en aanbevelingen vanuit het onderzoek en beantwoordt hiermee de centrale onderzoeksvraag, namelijk:

'Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals in de Centra voor Jeugd en Gezin op de Noord-Veluwe te gebruiken in de analyse en toeleiding naar passende jeugdhulp en in welke mate wordt hierbij door hen rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?'

Dit hoofdstuk kan tevens gelezen worden vanuit het perspectief van Alicia: Welke praktijkinzichten hadden mogelijk verschil kunnen maken op haar jeugdhulproute?

7.2 Conclusies

7.2.1 Systemische interventies in de analysefase

De jeugdprofessionals in de CJG's NV zeggen systemisch te werken in de analysefase, maar spreken met schroom over eigen systemische deskundigheid. Desondanks schetsen zij vanuit rijke praktijksituaties een diversiteit aan ingezette interventies. Deze bestaan uit een combinatie van **houdingsaspecten, technieken, vormen, tools** en zijn gebaseerd op systemische en oplossingsgerichte **uitgangspunten** in het interne werkproces van analyse.

➤ **Uitgangspunten**

Eigen kracht en regie van gezinnen vormen volgens alle geraadpleegde bronnen het vertrekpunt bij analyse en het komen tot een plan van de mensen zelf.

Analyse en besluitvorming vinden plaats in dialoog met het gezin en hun netwerk. Kind- en gezinsfunctioneren krijgen betekenis binnen de relationele context.

Het werkproces van analyse is op basis van deze uitgangspunten vormgegeven en bestaat uit een beschrijving van visie, waarden, houding en gedrag. De invulling van het werkproces biedt ruimte aan maatwerk, in aansluiting op iedere dynamische hulpvraag en unieke vraagsteller(s). Vanuit systemisch oogpunt is deze ruimte passend bij het open karakter van systemische interventies (Savenije et al., 2017).

➤ **Houdingsaspecten**

Systemisch werken vraagt volgens de professionals vooral een transparante, nieuwsgierige en flexibele houding, die aansluit bij de taal, beleving en hulpvraag van gezinnen. De professionals zijn gericht op samenwerking met de gezinnen en het wederzijds delen van (ervarings-)deskundigheid.

➤ **Technieken**

De jeugdprofessionals zeggen systemisch te werken door hulpvragen te verbreden. Het samen met de gezinnen belichten van interacties en betrekkingen rondom de aanmeldvraag, krijgt een belangrijke plek in de analysecontacten. Visualisatietechnieken en perspectief verbredende vragen worden hierbij ingezet.

➤ *Vormen*

Alle jeugdprofessionals spreken in de analysegesprekken met meerdere gezinsleden en betrekken het netwerk bij het komen tot een passend plan. Een enkeling duidt dit als een familiegroepsplan, zoals in de Jeugdwet is opgenomen (Rijksoverheid, 2015).

Volgens de professionals is het belangrijk dat de setting en timing van interventies aansluiten op het gezin en hun vraag. Praktische opvoedinterventies zijn soms eerst nodig, voordat er gewerkt kan worden met onderliggende factoren. Analyseren en hulpverlenen kunnen hierbij door elkaar heen lopen.

➤ *Tools*

Beschikbare hulpmiddelen in de organisatie worden door de professionals naar behoefte benut. Zij richten zich voornamelijk op het visualiseren van gezinsverhoudingen en maken hierbij gebruik van een genogram, een ‘Taal erbij’ of getekende weergaves. Incidenteel wordt er gebruik gemaakt van een sociogram, filmopnames, het schrijven van een brief of diagnostische vragenlijsten.

De invulling van systemische interventies door de jeugdprofessionals komt overeen met bevindingen uit de literatuur (paragraaf 3.6), namelijk: Systemische interventies zijn niet vastgelegd in programma’s, maar vormen een situationeel en dynamisch geheel van met elkaar samenhangende methoden, handelingen en hulpmiddelen.

7.2.2 *Rekening houden met loyaliteit*

De jeugdprofessionals geven aan rekening te houden met het contextuele begrip loyaliteit in de analysefase als unieke zijns-verbondenheid tussen ouders en kinderen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2018). Zij voelen zich wisselend bekwaam in het herkennen van **uitingsvormen** van loyaliteit en het hierbij adequaat kunnen **begeleiden** in de analysefase. Zij spreken zich uit over **dilemma’s** en **behoefte**n.

➤ *Uitingsvormen*

Loyaliteit is voor de jeugdprofessionals in diverse uitingsvormen zichtbaar en merkbaar. Vooral in scheidingssituaties wordt loyaliteit herkend in loyaliteitsconflicten van kinderen ten opzichte van ouders. Ook kind- en gezinsfunctioneren worden gerelateerd aan loyaliteitsverhoudingen in gezinnen. Dit komt overeen met de contextuele en systemische literatuur, waarin wordt geattendeerd op het manifesteren van loyaliteit op het niveau van gezinsinteracties (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984; Savenije et al., 2017).

➤ *Begeleiding*

De jeugdprofessionals vinden het belangrijk om ruimte te creëren voor loyaliteitsuitingen en hierover psycho-educatie te geven aan ouders en kinderen.

Het verkennen van het begrip loyaliteit vanuit relationeel-ethisch perspectief wordt door de jeugdprofessionals zijdelings benoemd. Incidenteel krijgt dit vorm in het uitvragen van het onderling zorg dragen in het gezin (van herkomst).

➤ *Dilemma’s*

De professionals ervaren de nodige inspanning om het begrip loyaliteit te concretiseren in de analysecontacten en met het hieruit voortkomende krachten- en spanningsveld om te gaan.

De theorie bevestigt dat loyaliteit vaak niet concreet zichtbaar is, maar werkt als een krachtige onderstroom (Van den Eerenbeemt & Van Heusden, 2011).

In de CJG-praktijk komt het regelmatig voor dat analysetrajecten stagneren, zodra loyaliteiten bespreekbaar worden gemaakt. Blijkbaar levert het belichten van loyaliteit, naast openingen tot gesprek en probleemverheldering, ook spanningen op in de analysecontacten.

Volgens de contextuele theorie ontstaat juist bij het belichten van loyaliteitsaspecten beweging in gezinnen. Deze is constructief wanneer de balans tussen geven en ontvangen zorgvuldig wordt belicht, als oorsprong voor onderlinge loyaliteitsverhoudingen (Boszormenyi-Nagy, 2017).

➤ **Professionaliseringsbehoeften**

Onder de jeugdprofessionals bestaat de behoefte om vaker in duo's te werken en van elkaars werkwijze te weten en te leren. Collegiale reflectiemomenten zijn volgens hen nodig om systemisch te kunnen werken (in het bijzonder met loyaliteit), zo ook toerusting in specifieke systemische-contextuele kennis en vaardigheden.

Vanuit de literatuur is bekend dat persoonlijke loyaliteiten kunnen meebewegen in cliëntcontacten en meerzijdige partijdigheid kunnen belemmeren. (Zelf-)reflectie door de professional is dan ook nodig, om loyaliteiten van zichzelf en cliënten te kunnen herkennen en onderscheiden (Boszormenyi-Nagy, 2017).

7.3 Discussie

7.3.1 Relevantie van het onderzoek

In dit onderzoek staat centraal wat jeugdprofessionals *zeggen* over hun werkwijze in de CJG's NV. Deze empirische data zijn door triangulatie van onderzoeksmethoden vanuit een ruime hoeveelheid perspectieven verzameld en nauwkeurig geanalyseerd, wat de geldigheid van dit onderzoek heeft bevorderd. Opvallende tegenstellingen in begripsinterpretaties uit de literatuur en geraadpleegde bronnen zijn hierbij niet gevonden. Wel is er bij vergelijking van de verzamelde resultaten verzadiging van onderzoeksgegevens ontstaan. Hierdoor is de betrouwbaarheid van het onderzoek verhoogd. Door tot een geldige praktijkweergave te komen, is de doelstelling van het onderzoek behaald: Inzicht verkrijgen in de werkwijze van analyse bij jeugdhulpvragen in de CJG's NV.

Deze inzichten hebben niet alleen lokale relevantie, maar leveren ook een maatschappelijke en wetenschappelijke bijdrage aan de professionalisering van eerstelijns jeugdhulp.

Juist in de huidige transitieperiode met de focus op organisatorische zaken en beperkt zicht op de effectiviteit van jeugdhulp (Verheijden & De Lange, 2016), kunnen praktijkinzichten bijdragen aan het komen tot doeltreffende jeugdhulp en het voorkomen van onnodig lange jeugdhulproutes.

7.3.2 Beperkingen van het onderzoek

Vanwege specifieke kenmerken van de onderzoekspopulatie en waarnemingseenheid (paragraaf 2.3), zijn de conclusies niet automatisch generaliseerbaar naar CJG's buiten de Noord-Veluwe.

Naast specifieke lokale kenmerken varieert de invulling van visie en werkwijze landelijk in de eerstelijns jeugdhulp, zoals beschreven in de aanleiding voor dit onderzoek (Hoofdstuk 1).

In het onderzoeksproces is gestreefd naar objectiviteit van de onderzoeker in eigen werksetting.

Ondanks de daartoe genomen maatregelen (paragraaf 2.6) is het reëel om rekening te houden met enige collegiale wisselwerking in de interviews. Deze heeft tegelijkertijd verrijking van data opgeleverd.

Om deze reden is er door de onderzoeker voor gekozen om relevante bevindingen vanuit de informele uitwisseling voorafgaand en na afloop van de interviews, op te nemen in de beschreven onderzoeksresultaten.

7.3.3 Verklaringen uitkomsten

De systemische accenten die de jeugdprofessionals leggen in hun interventies, komen overeen met systemische uitgangspunten in de organisatiebronnen en literatuur. Naast opgemerkte positieve effecten van ingezette interventies bestaat er onder de jeugdprofessionals ook bescheidenheid over eigen systemische deskundigheid en is er behoefte aan deskundigheidsbevordering.

Een verklaring voor deze lacune kan zijn dat er door het open karakter van systemisch werken, kaders worden gemist om de eigen werkwijze te kunnen toetsen op 'goed genoeg'.

De organisatie stelt vooral de uitkomsten van cliëntfeedback als richtinggevend voor het borgen van de jeugdhulpkwaliteit in de CJG's NV (DOC1; DOC4).

Mogelijk is de bescheidenheid onder jeugdprofessionals ook gerelateerd aan de lerende praktijk in de CJG's NV, zoals geschetst door de gedragsdeskundigen (paragraaf 5.3.2).

Een lerende praktijk is inherent aan maatschappelijke ontwikkelingen in de jeugdhulp. Naast de herkenbaarheid van jeugdprofessionals als een "*bescheiden professie*" met verworven vakmanschap door kennis en ervaring (Trappenburg, 2014), hebben zij in de huidige transformatiefase te maken met een veranderde rol binnen een maatschappelijk spanningsveld van regie nemen en laten (R. Knip, persoonlijke communicatie, 17 oktober 2019).

Het werk van hedendaagse professionals in de eerstelijns jeugdhulp vraagt breed vakmanschap en "*vakmensschap*" (Gorissen, 2016). Hun beroepsidentiteit is in ontwikkeling, waarbij vooral een lerende en reflectieve houding nodig is (Spaander et al., 2016).

Contextuele verdieping in analysecontacten lijkt beperkt afhankelijk van systemische en/of contextuele kwalificaties bij de jeugdprofessionals. Een verklaring hiervoor kan zijn dat relationele ethiek voor hen lastig is te operationaliseren in kortdurende cliëntcontacten en er in de eerstelijns jeugdhulp grenzen van bekwaamheid worden ervaren op het raakvlak met therapeutisch werken.

De onzichtbare werkelijkheid is soms moeilijk te vatten op inhoud en taal. De contextuele benadering biedt hiertoe een scala aan theoretische inzichten en een methodische handreiking, maar heeft ook verdere conceptuele ontwikkeling in de toepasbaarheid binnen het brede hulpverleningsveld (Van der Meiden et al., 2019).

Het ervaren spanningsveld rondom loyaliteit en stagnatie in analysetrajecten kan worden verklaard door het effect van expliciete analyse van loyaliteitsverhoudingen en loyaliteitsbeleving. Deze directe benadering kan onbedoeld spanningen verhogen, doordat loyaliteit ter discussie kan komen te staan in plaats van te kunnen '*zijn*' (W. van Klaveren, persoonlijke communicatie, 4 juni 2020).

Juist in een impliciete benadering van loyaliteit, door het zichtbaar maken van de onderlinge behoeften in geven en ontvangen, wordt recht gedaan aan loyaliteit als hulpbron en ontstaat ruimte voor constructieve beweging in gezinnen (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1984).

7.4 Aanbevelingen

7.4.1 Voor de praktijk

➤ ***Professionele identiteit van ‘de’ jeugdprofessional***

De rol van de hedendaagse jeugdprofessional in de eerstelijns jeugdhulp heeft heldere verwachtingen van benodigde competenties. Het samen bouwen aan een passende beroepsidentiteit in de CJG’s NV, met spreiding en borging van expertise in teamverband, kan helpend zijn bij het versterken van ervaren vakbekwaamheid onder jeugdprofessionals.

➤ ***Lerende en reflectieve praktijk in de teams***

Voldoende ruimte blijven faciliteren voor clientfeedback, collegiale reflectie en systemisch-contextueel ‘oefenen’ met kracht- en spanningsvelden is nodig, ter verdieping van persoonlijke leeropbrengsten en werkwijze. Het vergroten van vraagstellingstechnieken (als interventies in zichzelf) draagt hier in belangrijke mate aan bij.

Aandacht voor successen en persoonlijke balansen (geven en ontvangen) in organisatie- en teamverband, zo ook het werken in duo’s, dragen bij aan het gezien en gehoord voelen van de individuele professional en bewustwording van elkaars vakbekwaamheid én grenzen.

De methodische leerbijeenkomsten kunnen worden benut voor het samen leren en reflecteren rondom deze thema’s.

➤ ***‘Relatiespecialisme’ in de eerstelijns jeugdhulp***

Het op peil houden van systemische-contextuele basisdeskundigheid in de teams kan worden geborgd door consistente (bij-)scholing, in het bijzonder bij het thema loyaliteit.

De gedragsdeskundigen kunnen ondersteuning bieden bij het gebruik van diagnostische tools (zie ook Bijlage D) en bij de verslaglegging van systemische analyses.

Door systemische-contextuele specialisten/ therapeuten aan de teams toe te voegen, kan specialistische systeembegeleiding desgewenst zo preventief mogelijk worden ingezet op de jeugdhulproute.

7.4.2 Met betrekking tot vervolgonderzoek

Dit onderzoek richt zich op een deel van de jeugdhulproute, namelijk: de analysefase bij de start tot jeugdhulp. De uitwerking van systemische interventies en het daarbij rekening houden met loyaliteit, is zijdelings langsgekomen in de interviews. De effecten op zowel de korte als lange termijn zijn echter onvoldoende bekend.

Ten behoeve van het optimaliseren van de *hele* jeugdhulproute en het beperken van onnodig lange routes zoals bij Alicia, vereist de effectiviteit van systemisch-contextueel analyseren (tijdens en na afsluiting van ingezette jeugdhulp) nader onderzoek. Vanwege de dynamische systemische praktijk wordt aanbevolen om evidence-based en practice-based onderzoek te combineren.

BRONNENLIJST

- Asen, E., Tomson, D., Young, V. & Tomson, P. (2004). *Ten minutes for the family: Systemic interventions in primary care*. London: Routledge.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., De Goede, M., Peters, V. & Van der Velden, T. (2013). *Basisboek Kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3^e druk). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Baarda, B. & Van der Hulst, M. (2017). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews* (4^e druk). Groningen: Noordhoff.
- Bannink, F.P. (2010). Oplossingsgerichte therapie. *GZ-Psychologie*, 2(3), 10-15.
- Bartelink, C., Meuwissen, I. & Eijgenraam, K. (2017). *Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Blankstein, H. & Van de Velden, E. (2003). 20 jaar NVRG, 20 jaar systemische therapie? *Vakblad Systeemtherapie*, 15(3), 164-174.
- Boeije, H. (2016). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (2^e druk). Amsterdam: Boom.
- Bontje, M. (2012). *Common Assessment Framework: Bewezen Engelse werkwijze bruikbaar voor Nederland?* Leiden: Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Jeugd Noordelijk Zuid-Holland.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2017). *Grondbeginselen van de contextuele benadering* (5^e druk). Haarlem: De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B. R. (2018). *Tussen geven en nemen* (7^e ongewijzigde druk). Haarlem: De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Spark, G.M. (1984). *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Carr, A. (2014). The evidence-base for family therapy and systemic interventions for child-focused problems. *Journal of Family Therapy*, 36(2), 107-157.
- Cerutti, W. (Producent) & Ooms, M. (Regisseur). (2017). *Alicia*. Nederland: Cerutti Films & VPRO (co-productie).
- Choy, J. & Sprokkereef, E. (2008). *Gezin in perspectief: Gezinsdagbehandeling in de jeugdhulpverlening*. Meppel: Edu'Actief.

-
- Debussche, L. & Defloor, L. (2009). *Kwalitatief belevingsonderzoek bij adolescenten en hun ouders. De belevingen van adolescenten met gedragsproblemen en hun ouders in kaart gebracht* (Masterthesis). Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
- De Winter, M. (2019). *Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945-heden*. Den Haag: Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg.
- Diekmann, M. (2005). Scheiden en verbinden met een ‘taal erbij’. *Vakblad Systeemtherapie*, 17(2), 68-81.
- Dillen, A. (2004). *Ongehoord vertrouwen: Ethische perspectieven uit het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy*. Antwerpen: Garant.
- Ducommun-Nagy, C. (2008). *Van onzichtbare naar bevrijdende loyaliteit*. Leuven: Acco.
- Expertisecentrum Mantelzorg. (z.j.). *Een genogram maken; de generaties in beeld*. Geraadpleegd op 5 juni 2020, van <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/informeel-zorg/genogram-familie-in-kaart>
- Friele, R.D., Bruning, M.R., Bastiaansen, I.L.W., De Boer, R., Bucx, A.J.E.H., De Groot, J.F., . . . Hageraats, R. (2018). *Eerste evaluatie Jeugdwet: Na de transitie nu de transformatie*. Den Haag: ZonMw.
- Gorissen, W. (2016, 20 december). *Expertise én vakmanschap nodig in de eerstelijns jeugdhulp*. Geraadpleegd op 11 juni 2020, van <http://blogs.kenniscentrum-kjp.nl/2016/12/20/wim/expertise-en-vakmanschap-in-de-eerstelijns-jeugdhulp>
- Hammar skjöld, D. (2014). *Merkstenen* (26e druk). Utrecht: Ten Have.
- Hargrave, T.D., Pfitzer, F. & Michielsen, M. (Red.). (2005). *Ontwikkelingen in de contextuele therapie: De kracht van geven en nemen in relaties* (1^e druk). Leuven: Acco.
- Hoffman, L. (1981). *Foundations of Family Therapy: A Conceptual Framework for Systems Change*. New York: Ingram Publisher Services US.
- Hogerbrugge, M.J.A. & Komter, A.E. (2012). Solidarity and Ambivalence: Comparing Two Perspectives on Intergenerational Relations Using Longitudinal Panel Data. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67(3) 372-383.
- Hopman, M., De Jong, A. & Kalverboer, M. (2019). *Ik ben meer dan mijn problemen: Een integrale aanpak voor kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie*. Den Haag: De Kinderombudsman.
- Johnson, S. (2017). *Laat me niet los* (5^e druk). Utrecht: Kosmos.

Kwalitan (Versie 5.0). Nijmegen: Kwalitan Advies.

Luborsky, E.B., O'Reilly-Landry, M. & Arlow, J.A. (2011). Psychoanalysis. In R.J. Corsini & D. Wedding (Red.), *Current Psychotherapies* (9^e druk, pp. 15-66). Belmont: Brooks/ Cole.

Michielsens, M., Van Mulligen, W. & Hermkens, L. (2010). *Leren over leven in loyaliteit: Over contextuele hulpverlening* (10^e druk). Leuven: Acco.

Minuchin, S. & Fishman, H. C. (1981). *Family Therapy Techniques*. Cambridge: Harvard University.

Nederlands Jeugdinstituut. (2020). *Databank Effectieve Jeugdinterventies*. Geraadpleegd op 8 maart 2020, van <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies>

Onderwaater, A. (2018). *De onverbrekelijke band: Inleiding & ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy* (10^e gewijzigde editie). Amsterdam: Pearson Benelux.

O'Reilly, M. & Lester, J.N. (2016). Building a case for good parenting in a family therapy systemic environment: Resisting blame and accounting for children's behavior. *Journal of Family Therapy*, 36(4), 491-511.

Pameijer, N. & Draaisma, N. (2011). *Handelingsgerichte diagnostiek in de jeugdzorg: Een kader voor besluitvorming*. Leuven: Acco.

Pont, S. (2017). *Er zit systeem in: De introductie van een systeemtheoretisch model voor de jeugdhulpverlening* (6^e druk). Amsterdam: Pont.

Rigter, J. (2002). *Ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen* (1^e druk). Bussum: Coutinho.

Rijksoverheid. (2015). *Memorie van toelichting bij de Jeugdwet*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport en Ministerie van Justitie & Veiligheid.

Rijksoverheid. (2018). *Tussen droom en daad: Op weg naar een volwassen jeugdstelsel*. Den Haag: Transitie Autoriteit Jeugd.

Rijksoverheid. (2019). *Actieprogramma Zorg voor de Jeugd: Tweede voortgangsrapportage*. Den Haag: Stuurgroep Zorg voor de Jeugd.

Roodvoets, C. (2018). *Niemandskinderen* (13^e druk). Haarlem: Gottmer.

Satir, V. (1980). *Menselijke contacten* (2^e druk). Bloemendaal: Nelissen.

Savenije, A., Van Lawick, J. & Reijmers, E. (Red.). (2017). *Handboek systeemtherapie* (2^e druk). Utrecht: De Tijdstroom.

-
- Savenije, A., Van Lawick, J. & Reijmers, E. (2018). *Systemisch werken: Een relationeel kompas voor hulpverleners*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Shaw, E. (2011). Relational ethics and moral imagination in contemporary systemic practice. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 32(1), 1-14.
- Siegers, A. (2016). *De nieuwe route: Transformatie in het sociaal domein: Samensturing met alle betrokkenen*. Zwaag: Pumbo.
- Spaander, M., Aptroot, E., Franssen, Z. & Mulderij, K. J. (2016). *Relationele lenigheid: Jeugdzorg 3.0 vakmanschap*. Amsterdam: SWP.
- Trappenburg, M. (2014). *Bescheiden professies: Over evidence based werken buiten de cure*. Den Haag: Centrum voor Ethiek en Gezondheid.
- Van der Deen, K. (2011). Loyaliteit in de jeugdhulpverlening. *Vakblad GGZet Wetenschappelijk*, 15(1), 60-73.
- Van den Eerenbeemt, E. M. (2009). *Door het oog van de familie: Liefde, leed en loyaliteit* (3^e druk). Amsterdam: Prometheus.
- Van den Eerenbeemt, E.-M. & Van Heusden, A. (2011). *Balans in beweging: Ivan Boszormenyi-Nagy en zijn visie op individuele en gezinstherapie* (12^e druk). Haarlem: De Toorts.
- Van der Helm, P. (2018). Hoop op een gewoon leven voor kinderen die het niet getroffen hebben: Een plekje voor Alicia. *Jeugdbeleid*, 12(1), 31-61.
- Van Mameren-Broers, S. (Red.). (2018). *Systeemgericht werken in sociale beroepen*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Van der Meiden, J., Noordegraaf, M., Verduijn, K. & Van Ewijk, H. (2019). Strengthening connectedness in close relationships: A model for applying Contextual Therapy. *Family Process*, 10(10), 1-15.
- Van Montfoort, A., Van der Steege, M. & Van Vugt, M. (2015). *Methodische Leerbijeenkomsten: Leren door reflecteren in de jeugdhulp en de jeugdbescherming*. Woerden: Van Montfoort.
- Van Montfoort, A. (2019). *Professionele oordeelsvorming in het sociale domein* (1^e druk). Woerden: De Vier Vensters.
- Van der Pas, A. (2012). En hoe zit het met de ouders van Anne? In M. Hoogsteder & S. de Vriese (Red.), *Hechting en loyaliteit* (3^e druk, pp. 65-79). Amsterdam: SWP.

Verduijn, K. (2010). De relationeel-ethische bril maakt het verschil, een herwaardering van de contextuele therapie. *Vakblad Systeemtherapie*, 22(2), 102-105.

Verheijden, E. & De Lange, M. (2016). *Wat werkt bij integrale jeugdhulp?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Vissenberg, C., Tempel, H. & Jurrius, K. (2019). *Action-learning - uitstroom 24-uurszorg: Een onderzoek naar bevorderende en belemmerende factoren bij de instroom en doorstroom van jongeren in de 24-uurszorg*. Almere: Windesheim Flevoland, Lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg.

Wester, F. (2019). Interview-onderzoek in hoofdlijnen. *Kwalon*, 24(2), 34-43.

White, M. (2016). *Narratieve therapie in de praktijk: Verhalen die werken* (2^e druk). Amsterdam: Hogrefe.

Willemse, J. (2010). *Anders kijken: Theorie en praktijk van de systeembenadering* (2^e druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

BIJLAGE A - Interviewleidraad sleutelinformanten

Introductie interview

- Doel van het interview: Verhelderen werkproces analyse
- Hoofdvraag interview: *'Hoe is het huidige werkproces van analyse vormgegeven op grond van systemische uitgangspunten binnen de CJG's NV?'*
- Sleutelinformanten: Gedragsdeskundigen CJG's NV

1. *Hoe is het werkproces van analyse tot besluit passende jeugdhulp vormgegeven in de CJG's?*

- Inhoud
- Stappen
- Tijdsbestek
- Samenwerking
- Besluitvorming
- Documentatie

2. *Wat zijn de systemische noties in dit werkproces?*

- Visie
- Waarden
- Houding
- Gedrag
- Hulpmiddelen
- Reflectie

3. *Wat houdt systemisch werken in de analysefase in volgens de organisatie?*

- Methoden
- Technieken
- Interventies
- Hulpmiddelen
- Houding
- Vaardigheden
- Evidence/ practice based

4. *Wat is de overweging vanuit de organisatie om voornamelijk de uitgangspunten te beschrijven en niet zozeer de concrete invulling van het werkproces analyse?*

-
-

5. *Welke aanvullingen zou je de organisatie gunnen ter bevordering van systemisch werken in de analysefase? (Zie ook het schematisch overzicht van het werkproces analyse.)*

- Kennis
- Toerusting, scholing
- Reflectie
- Doorontwikkeling werkproces
- Borging
- ..

BIJLAGE B - Interviewleidraad jeugdprofessionals

Introductie interview

- Doel van het interview: Verhelderen werkwijze vanuit de praktijk.
- Deelvragen onderzoek: *'Welke systemische interventies zeggen jeugdprofessionals te gebruiken in de analysefase en toeleiding naar passende hulp?' 'Hoe wordt daarbij rekening gehouden met het contextuele begrip loyaliteit?'*
- Voorbereiding: Casuïstiek (2 gezinnen) waarin systemisch is gewerkt in de analysefase.

Persoonlijke gegevens respondent

- Geslacht:
- Leeftijd:
- Werkervaring jeugdhulp:
- Opleidingsachtergrond:
- Basiskennis systemisch werken:
- Registratie:

Introductie begrip analysefase

Een analysetraject van jeugdhulpvragen bestaat uit een aantal kernstappen die leiden tot passende hulp dan wel beantwoording van de hulpvraag: *"1. Vraagverheldering; 2. Probleem- en krachtenanalyse; 3. Doelen opstellen; 4. Beslissen over passende hulp."* (Bartelink, Meuwissen & Eijgenraam, 2017).

1. Welke systemische interventies pas jij toe in het traject van analyse tot besluit?

- In het contact met ouders, kind, gezin, familie, netwerk?
- In welke vorm?
- Met welke inhoud?
- Gebruik van hulpmiddelen?
- In houding?
- Benodigde vaardigheden?
- Wanneer in het analysetraject (vraagverheldering, analyse, doelen, besluit)?
- Wat werkt wel/ niet en waarom?

Introductie contextuele begrip loyaliteit

"Zich verbonden weten met anderen is een levensbehoefte, die tot uiting komt in loyaliteit. Met loyaliteit wordt een bijzondere verbondenheid tussen mensen aangeduid, een vorm van trouw die boven gevoelens uitstijgt. Het gaat daarbij om een beslissing trouw aan de ene persoon te stellen boven de trouw aan een andere persoon." (Van den Eerenbeemt, 2009, p.115).

De unieke zijns-verbondenheid tussen ouders en kinderen schept levenslange gevolgen door een wederkerige behoefte tot het zorg geven én zorg ontvangen, wát er ook gebeurt (Van den Eerenbeemt, 2009).

2. Houd jij in de analysefase rekening met het contextuele begrip loyaliteit?

- Zo ja, hoe? Zo nee, wat is daarvan de reden?
- Wat is jouw visie op het contextuele begrip loyaliteit?
- Op welke manier is dit begrip van invloed in de analysefase?
- Hoe wordt loyaliteit voor jou zichtbaar/ merkbaar in de analysefase?
- Welke systemische interventies pas jij toe in het rekening houden met loyaliteit?
- Wat is hiervoor nodig vanuit jou als jeugdprofessional?

BIJLAGE C - Gezinstherapeutische stromingen

Tabel 3

Gezinstherapeutische stromingen

Stroming	Gezinstherapeuten	Kernbegrippen
Structuurgericht	Minuchin	- Gezinsstructuur, posities en subsystemen - Grenzen en hiërarchie - Allianties en coalities
Strategisch Communicatiegericht	Watzlawick, Bateson, Haley, Fry, Jackson, Weakland	- Interactieregels en patronen - Communicatie op inhoud en betrekking - Eerste- en tweede ordeverandering - Her-etikettering symptomen
Experiëntieel	Kempler, Perls, Goodman, Whitaker, Satir	- Fenomenologie - Ervaringsgericht - Het 'zelf' als proces, innerlijke dialoog - Wisselwerkend veld
Cybernetisch Milanees	Palazzoli, Boscolo, Prata, Cecchin, Tomm	- Betekenissystemen - Interpunctie - Reflexieve, circulaire vragen - Reframing, metaforen, rituelen - Paradoxe interventies
Intergenerationeel	Nagy, Stierlin, Andolfi, Ackerman, Bowen, Kerr	- Psychodynamisch georiënteerd - Relatieel-ethisch perspectief, fundamentele verbondenheid - Transgenerationele gezinspatronen - Dialectische benadering van relationele problemen
Postmodernistisch	White, Epston, Anderson, Goolishian, Bakhtin, Rober, Hoffman	- Dialogisch, talig discours - Dominante narratieven - Externaliseren van probleem - Uitzonderingen, preferente opvattingen - Re-authoring

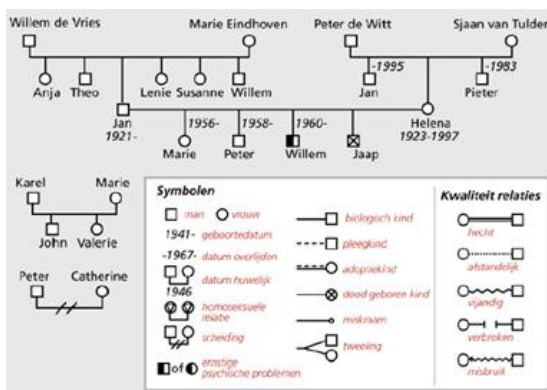
Opmerking. Gegevens zijn afkomstig uit literatuurbronnen (Blankstein & Van de Velden, 2003, pp. 164-171; Onderwaater, 2018, pp. 7-36; Savenije et al., 2017, pp. 27-43).

BIJLAGE D - Hulpmiddelen bij systemische analyse

Visualisatie van gezinsverhalen en gezinsdynamiek zet aan tot reflectieve analyse, waardoor de werkzaamheid van interventies wordt versterkt. In deze bijlage worden een aantal hulpmiddelen uit de systemische analysepraktijk beschreven.

1. Genogram

Een genogram is een grafische weergave van familierelaties (zie Figuur 5). Deze weergave vormt een krachtig middel in het op gang brengen van familie verhalen, het verkennen van onderlinge verhoudingen en breuken, het belichten van intergenerationele patronen en het opsporen van hulpbronnen (Onderwaater, 2018). Het genogram wordt samen met het gezin gemaakt en besproken.

Figuur 5. Een voorbeeld van een genogram: Genogram van Jan de Vries. Overgenomen uit *Een genogram maken; de generaties in beeld* van Expertisecentrum Mantelzorg, z.j. (<https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/informeelzorg/genogram-familie-in-kaart>).

2. Ecogram

Een ecogram visualiseert de sociale omgeving van de gezinsleden (zie Figuur 6).

Het analyseren van functionele en structurele kenmerken van het netwerk geven inzicht in hulpbronnen of tekorten aan steun (Van Mameren-Broers, 2018).

Figuur 6. Ecogram.

3. Tijdlijn

Een tijdlijn of levenslijn wordt samen of afzonderlijk met de gezinsleden ingevuld met belangrijke life-events in de familiecyclus, korter en langer geleden of verwacht in de toekomst (zie Figuur 7).

Het ordenen van verhalen en het stilstaan bij de betekenis en/of impact van deze gebeurtenissen en overgangsfases, is een proces van herinneren, delen en betekenis geven (Savenije et al., 2017).

Huwelijk ouders	Geboorte tweeling	Ziekte vader	Overlijden vader	Verhuizing	Nieuwe partner	
1990	1996	2004	2009	2015	2019	

Figuur 7. Tijdlijn.

4. Taal erbij

Een manier om relationele familieverbanden voor jong en oud visueel te maken en een innerlijke dialoog op gang te brengen, is het werken met de 'Taal erbij'.

Met behulp van duplopoppetjes (volwassene en kind) en andere symbolen worden verleden, heden en toekomst op tafel gezet (Diekmann, 2005). Door de externaliserende werking van deze verbeelding ontstaan nieuwe inzichten en perspectieven bij de gezinsleden.

Figuur 8. Taal erbij.

5. Common Assessment Framework

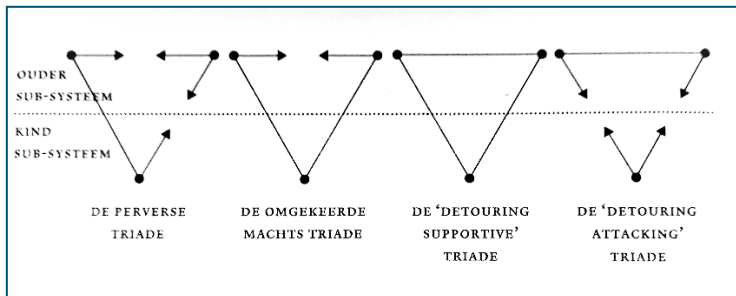
Om samen met ouders en jeugdigen te komen tot een complete analysebeschrijving van ontwikkelings-, opvoed- en omgevingsfactoren, is een theoretisch raamwerk ondersteunend bij het vaststellen van hulpbehoeftes en een plan voor passende hulp (zie Figuur 9).

Figuur 9. Common Assessment Framework (bron: Bontje, 2012, p.2).

6. Triadische tekening

Zowel binnen gezins- als in hulpverleningsprocessen kunnen triadische spanningen ontstaan: relationele verstoringen die zich verplaatsen naar derden. Een triadische tekening visualiseert waar deze spanningen op interacties drukken, disbalans ontstaat en interventies nodig zijn (Pont, 2017; Choy, 2008).

Figuur 10. Veelvoorkomende gezinstriades (bron: Pont, 2017, p.92).

BIJLAGE E - Labelschema deskresearch

Onderzoeksdocumenten en numerieke verwijzingen:

D1	Visiedocument Centra voor Jeugd & Gezin, Stichting Alexander, 2015
D2	Eindrapportage Ondersteuning Jeugdteams Noord-Veluwe, Van Montfoort, 2016
D3	Lezing 'Zijn teams (zoveel) anders dan gezinnen?', C. Hergaarden, Stichting Jeugd Noord-Veluwe, 2018
D4	Kwaliteitsbeleid Centra voor Jeugd & Gezin Noord-Veluwe, 2017
D5	Projectnotitie 'Versterken toegang regio Noord-Veluwe', Van Montfoort, 2017
D6	Werkplan Centrum Jeugd & Gezin Harderwijk, 2019
D7	Jaarplan Centra Jeugd & Gezin Noord-Veluwe, 2020
D8	Transformatieplan Samenwerking Noord-Veluwe, 2018-2021

Numerieke verwijzingen sleutelinformanten:

INF1	Sleutelinformant CJG Oldebroek
INF2	Sleutelinformant CJG Nunspeet
INF3	Sleutelinformant CJG Harderwijk

Attenderende begrippen vanuit systeemtheoretische uitgangspunten:

1.	Gezin als levend subsysteem in een groter geheel.
2.	Symptomen in relationele context.
3.	Denken in samenhang en circulariteit.
4.	Veranderproces naar balans is leidend.
5.	Interacties zijn weergave van gezinsdynamiek.
6.	Betekenisgeving van gezinsverhalen.
7.	Meerstemmigheid verbreedt perspectieven.
8.	Focus op eigen kracht en hulpbronnen.
9.	Dialogoog centraal.

Startlabels vanuit de theorie:

1.	Posities
2.	Regels
3.	Taal
4.	Betekenisgeving

Codering data deskresearch en interviewdata sleutelinformanten:

Kernlabels:	Systemische uitgangspunten vanuit organisatiebronnen:	Aanvullingen vanuit reflectie met sleutelinformanten:
1. Visie	• Gezin en organisatie als levende systemen • Leefwereld gezin is leidend • Betekenisgeving gedrag in relationele context • Kring bepaalt de kring • Eigen kracht, samen verantwoordelijk	• Team als levend subsysteem • Uitgaan van eigen motivatie en veranderingspositie (teamleden) • Besluitvorming in dialoog met gezin

	• Vraagsteller is eigenaar • Plan van gezin is leidend • Goed genoeg als ondergrens	
2. Waarden	• Openheid, transparant werken • Veiligheid • Partnerschap, vrijheid in samenwerking • In dialoog • Thuisnabij • Dynamisch, situationeel (maatwerk)	• Maatwerk • Kwaliteit • Motivatie • Waarden gezinssysteem
3. Houding	• Meerzijdig partijdig • Werken vanuit relatie, wederzijdse inzet • Dialooggestuurd • Open, eerlijk en direct • Sensitief • Participeert in gezinssysteem.	• Professional als ‘gast’ in de kring van het gezin • Perspectief van de hulpverlener in relatie tot perspectief van de cliënt • Participeren in gezinssysteem, geen deelgenoot.
4. Gedrag	• Kring vergroten • Afstemmen, aansluiten bij leefwereld (o.a. in taal) • Samenwerken • Actief luisteren • Stellen van helpende vragen • Uitlichten van krachten, successen • Delen van deskundigheid (cliënt en professional)	• Uitnodigen van alle betrokkenen • Inzet van meerstemmigheid bij vraagverheldering en komen tot plan. • Werken met het plan van de mensen zelf • Hulpbronnen verkennen • Eigen kracht en autonomie versterken • Systemische vragen, bekrachtigende en uitlokkende vragen
5. Middel	• Familiegroepsplan • 4-Venstermodel, Van Montfoort • Integraal, open jeugddossier	• Systemdiagnostiek binnen de CJG’s • Ecogram, sociogram, genogram • Systeemopstelling • Gestandaardiseerde vragenlijsten • Common Assessment Framework • Taal erbij • Systemische tekeningen
6. Reflectie	• Verantwoording professioneel handelen vanuit clientperspectief • Methodische leerbijeenkomst • Feedback in team	

	• Kwaliteitssysteem Quality4Children	
7. Vormgeving werkproces	• Zie Figuur 4, p.26 • Dynamische werkafspraken	• Fasering analyse: Inventariseren, analyseren, oordelen en besluiten • Uitgangspunten zijn de kaders voor het werkproces. • Werkproces is dynamisch en wordt situationeel ingevuld in dialoog met ouders, jeugdigen.
8. Theoretische onderbouwing	• Jeugdwet 2015 • Richtlijn ‘Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp’ (Nederlands Jeugdinstituut, 2015) • Systeemtheorie	• Rechten van het kind • Model van Bronfenbrenner • Common Assessment Framework • Systemisch en oplossingsgericht werken
9. Werkzame factoren		• Ambassadeurschap systemisch werken • Systemisch werken combineren met oplossingsgericht werken • Reflectie in duo’s en MLB’s. • Elementen uit evidence-based en practice-based interventies combineren in werkproces analyse
10. Aanbevelingen		• Stimuleren tot vaker betrekken van het systeem in de analysefase • Tools systemisch werken vindbaar en beschikbaar stellen in het team • Samenwerken met systemisch bekwame collega’s

BIJLAGE F - Labelschema veldonderzoek

Numerieke verwijzing respondenten:

RES1	Jeugd- en gezinswerker CJG Oldebroek
RES2	Jeugd- en gezinswerker CJG Oldebroek
RES3	Jeugd- en gezinswerker CJG Elburg
RES4	Jeugd- en gezinswerker CJG Elburg
RES5	Jeugd- en gezinswerker CJG Nunspeet
RES6	Jeugd- en gezinswerker CJG Nunspeet
RES7	Jeugd- en gezinswerker CJG Harderwijk
RES8	Jeugd- en gezinswerker CJG Harderwijk
RES9	Jeugd- en gezinswerker CJG Ermelo
RES10	Jeugd- en gezinswerker CJG Ermelo

Kernlabels - Systemische interventies in de analysefase:

1.	Systemische uitgangspunten
2.	Proces analysefase
3.	Vorm van interventies
4.	Houding jeugdprofessional
5.	Technieken bij analyse
6.	Tools bij analyse
7.	Effecten na systemische interventies

Kernlabels – Rekening houden met loyaliteit:

1.	Interpretatie loyaliteit
2.	Uitingsvorm loyaliteit
3.	Begeleiding in analysecontact
4.	Dilemma's in analysecontact

Categorieën en codes:

Systemische uitgangspunten:

Het gezin en de gezinsleden functioneren in samenhang.	RES2, RES3, RES4, RES5, RES7
Elk gezinslid heeft een eigen idee en perspectief.	RES2, RES10
Gezinspatronen houden het systeem in balans.	RES3, RES7, RES9
Gedrag heeft een functie in het gezin.	RES2, RES3, RES5, RES8
Het gezin bepaalt de kring.	RES1, RES2, RES3, RES4 RES5, RES6, RES10
Hulpbronnen zijn in de gezinscontext te vinden.	RES2, RES4, RES8
Streven naar het begrijpen en hanteren van problematiek.	RES2
Regie over de vraag en de oplossing ligt bij het gezin.	RES3, RES8, RES9

Proces analysefase:

Planmatig, doelgericht	RES1, RES2, RES3, RES4, RES5, RES6, RES7, RES8, RES9, RES10
Cyclisch	RES3, RES4
Casusafhankelijk	RES2
Geen volgorde	RES4

Vorm van interventies:

Systeemgesprek	RES1, RES2, RES3, RES4, RES5, RES6, RES7, RES8, RES9, RES10
Netwerk betrekken	RES1, RES2, RES3, RES4, RES5, RES6, RES7, RES9, RES10
Familiegroepsplan	RES2, RES4, RES6
Gezinsopstelling	RES3, RES5, RES10
Praktische opvoedhulp	RES2, RES3, RES7

Houding professional:

Flexibel aansluiten bij taal, beleving en vraag van gezinsleden	RES1, RES2, RES3, RES4, RES9
Nieuwsgierig naar het verhaal van gezinsleden	RES3, RES6, RES8
Delen van deskundigheid tussen gezin en professional	RES1, RES2, RES9
Open, transparant	RES1, RES5, RES7
Zoeken naar samenwerking	RES6, RES9
Reflectief op eigen handelen	RES4, RES5, RES7
Meerzijdig partijdig	RES10
Oog voor gezinsdynamiek	RES1, RES3

Technieken bij analyse:

Belichten van (intergenerationele) interactiepatronen	RES1, RES3, RES5, RES6, RES8
Verkennen van verschillende perspectieven van gezinsleden	RES1, RES3, RES6, RES7, RES8, RES9
Perspectief verbredende vraagstelling: 1. Oplossingsgerichte vragen 2. Circulaire vragen 3. Paradoxe vragen	RES2, RES3, RES4, RES7, RES8, RES9 1. RES2, RES3, RES6 2. RES2, RES3, RES6, RES8 3. RES3, RES9
Visualiseren van gezinspatronen en betrekkingen	RES1, RES2, RES4, RES6, RES9, RES10

Tools bij analyse:

Genogram	RES2, RES3, RES4, RES5, RES10
Sociogram	RES4
Taal erbij	RES4, RES5, RES7, RES8, RES9, RES10
Symbolische voorwerpen	RES1, RES3
Tekeningen	RES4, RES5, RES10
Brief	RES3
Vragenlijsten	RES6
Filmopnames	RES9

Effecten na systemische interventies:

Gehoord en gezien voelen als gezinsleden	RES6, RES10
Inzichten in individueel en gezinsfunctioneren	RES1, RES2, RES3, RES4, RES5, RES6, RES7, RES8, RES9, RES10
Verschuiving van de hulpvraag naar de kern van de problematiek	RES1, RES5, RES8, RES9, RES10
Motivatatie voor eigen plan en veranderingen	RES2, RES6
Systemische verbreding in de analyse leidt tot passender hulp/ oplossing	RES2, RES3, RES5, RES6, RES7, RES8, RES10

Interpretatie loyaliteit:

Zijns-verbondenheid als feit, geen keus	RES1, RES2, RES4, RES5, RES6, RES10
Vorm van trouw, boven gevoelens	RES8
Altijd aanwezig, werkzaam	RES1, RES2, RES3, RES4, RES10
Wezenlijk onderdeel van gezins(dis-)functioneren	RES3, RES9
Verborg aanwezig, moeilijk concretiseerbaar	RES3, RES4, RES8, RES9, RES10

Uitingsvorm loyaliteit:

Sturende kracht binnen gezinsbetrekkingen	RES1, RES2, RES4, RES5, RES6, RES8
Gecombineerde loyaliteit in samengestelde gezinnen	RES1
Loyaliteitsconflict/ gespleten loyaliteit bij scheiding	RES1, RES2, RES3, RES5, RES6, RES7, RES10
Ondergrondse loyaliteit in verstoorde ouder-kindrelatie	RES8
In zorg van kinderen voor een ziek/ psychisch zwak gezinslid	RES1, RES5, RES9, RES10
In gedragsproblematiek als loyaliteitssignaal	RES1, RES2, RES8
Loyaliteit bij ouders richting hun gezin van herkomst	RES3, RES5, RES10

Begeleiding in analysecontact:

Ruimte creëren voor loyaliteitsuitingen	RES1, RES4, RES5, RES6, RES8
Loyaliteitsverhoudingen verkennen en visualiseren	RES3, RES4, RES5, RES8
Zorgen voor/ over inzichtelijk maken in gezinscontext	RES4, RES5, RES7, RES8
Psycho-educatie over loyaliteit op ouder- en kindniveau	RES1, RES3, RES5, RES6, RES7, RES8
Transgenerationele inzichten vergroten	RES3, RES4, RES5

Dilemma's in analysecontact:

Partner- en ouderproblematiek op de voorgrond	RES2, RES5, RES6, RES10
Kracht- en spanningsveld in het analysecontact	RES3, RES4, RES6, RES9
Loyaliteit houdt kind- en gezinspatronen in stand, verandering is bedreigend (door disbalans).	RES8, RES9
Stagnatie analysetraject	RES3, RES9, RES10